

Delftse Archeologische Notitie 88

Centrumplan Schipluiden

Een archeologisch bureauonderzoek

Epko J. Bult

Archeologie

Delft

Delftse Archeologische Notitie 88

Centrumplan Schipluiden

Een archeologisch bureauonderzoek

Epko J. Bult

Opdrachtgever:	Gemeente Midden-Delfland
Contactpersoon:	dhr. G. de Bruijn
Bevoegde overheid:	Gemeente Midden-Delfland
Beheer documentatie:	Provincie Zuid-Holland/Gemeente Delft
Type onderzoek:	Bureauonderzoek
Periode van uitvoer:	November 2015
Aanleiding:	Opstellen bestemmingsplan Schipluiden Centrum- plan Keenenburg
Locatie:	Kasteellaan en omgeving
Coördinaten:	81516 / 443690
Onderzoeksmeldingsnr:	3977582100
Oppervlak plangebied:	13.500 m ²
Projectcode:	MD088
Projectleider:	drs. J.P. Bakx
Inhoudelijke redactie	dhr. J. Moerman
Status:	Definitieve versie, 17 februari 2016
Autorisatie:	

drs. J.P. Bakx

ISSN: 1879-9590

© 2016 Archeologie Delft

Archeologie
Delft

Postbus 78
2600 ME Delft
015-2602358
archeologie@delft.nl
www.archeologie-delft.nl

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Midden-Delfland heeft Archeologie Delft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de binnenhoek van het complex dat wordt ingesloten tussen de Singel, de Keenenburgweg en de Kasteellaan in Schipluiden. In het plangebied gaan sloop, nieuwbouw en de herinrichting van het gebied plaatsvinden. Bij het onderzoek is gebleken dat zich hier archeologische sporen vanaf de 2^e tot en met de 18^e eeuw kunnen bevinden. De sporen bevinden zich vanaf een diepte van 1,80 m beneden NAP (circa 0,6 m beneden maaiveld).

Door de verschillende geplande werkzaamheden en de verschillen in de archeologische verwachting verschillen de adviezen per deel van het plangebied. Deze adviezen hebben betrekking op gebieden binnen de hoofdburcht, de slotgracht en het gebied grenzend aan de buitenzijde van de slotgracht, waaronder een deel dat in de 17^e en 18^e eeuw in gebruik is geweest als voorburcht.

Bij de sloop van de achterzijde van het Jeugdhuis en de voormalige RABObank worden de bestaande funderingen verwijderd. Het Jeugdhuis en de RABObank liggen buiten het kasteelterrein en buiten de kasteelgracht. Op deze plek kunnen sporen uit de Romeinse tijd en uit de pre-kasteelfase (10^e - 14^e eeuw) voorkomen. Bij de sloop van de uitbouw aan de achterzijde van het Jeugdhuis zullen de bestaande funderingen worden verwijderd. Dit betekent dat de bodem tot tenminste 70 cm diepte zal worden verstoord. Het advies is om bij verstoring van de bodem met meer dan 40 cm diep een inventariserend archeologisch booronderzoek uit te voeren om de mate van verstoring van de bodem voorafgaand aan de sloop in kaart te brengen en om vast te stellen of er kans is dat er nog archeologische sporen en vondsten in de ondergrond aanwezig zijn.

Bij de sloop van de kas van Van Santen zullen de funderingen en kasvoeten worden verwijderd. Deze kas ligt ten dele over de woontoren en het aangrenzende terrein ten oosten van de woontoren van het kasteel Keenenburg en over de noordelijke en westelijke slotgracht. Het terrein binnen de woontoren en het aangrenzende gebied ten oosten ervan is nog niet eerder onderzocht. Sloop betekent dat de bodem tot een diepte van ongeveer 70 cm wordt verstoord. Het advies is bij verstoring van meer dan 40 cm beneden maaiveld vooruitlopend op de ondergrondse sloop het vlak binnen de woontoren en het gebied direct ten oosten ervan te onderzoeken en te documenteren volgens het protocol opgraven.

Op de plaats van de slotgracht hoeft voor de sloop geen archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd, omdat de archeologische resten zich hier vanaf 200 cm beneden NAP, ruim 1 meter beneden het maaiveld bevinden, ruim onder het niveau van de verstoring.

Op de plek buiten de slotgracht dient na de bovengrondse sloop de bodemopbouw door middel van een verkennend booronderzoek in kaart te worden gebracht bij een bodemverstoring van meer dan 40 cm om de diepte van de reeds aanwezige verstoringen te bepalen en om vast te stellen of er kans is dat er nog archeologische sporen en vondsten in de ondergrond aanwezig zijn.

De nieuwbouw is voorzien buiten het hoofdburchtterrein van de Keenenburg. Een deel van de bebouwing zal zich uitstrekken op de locatie van de voormalige slotgracht van het kasteel. Hier kunnen nog belangrijke archeologische vondsten in aanwezig zijn vanaf ongeveer 200 cm beneden NAP. Het advies is om bij verstoring van de bodem dieper dan 1 meter beneden maaiveld de stukken slotgracht die worden verstoord te onderzoeken en te documenteren volgens het protocol opgraven.

Een ander deel van de voorziene woningbouw strekt zich uit over de voormalige 17^e en 18^e-eeuwse voorburcht van het kasteel en het gebied ernaast. Hier kunnen zowel sporen worden verwacht uit de Romeinse tijd, de pre-kasteelfase (10^e -14^e eeuw) als van de voorburcht. Deze sporen kunnen voorkomen vanaf 40 cm beneden maaiveld. (60 cm beneden NAP).

Het advies is om ter plaatse van de nieuwbouw voorafgaand aan de bodemgrepen dieper dan 0,4 m beneden maaiveld (0,60 m beneden NAP) eerst een inventariserend booronderzoek uit te voeren om te bepalen of en tot welk niveau de bodem is verstoord en of er kans aanwezig is om archeologische sporen en vondsten aan te treffen.

Voor de eventuele visualisatie van de hoofdburcht zijn enkele adviezen toegevoegd die het oogmerk hebben om de archeologische waarden zo goed mogelijk te conserveren.

Inhoudsopgave

3	Samenvatting
7	1 Inleiding
	1.1 Aanleiding
	1.2 Plangebied
	1.3 Beleidskader
	1.4 Bestemmingsplan
	1.5 Bodemonderzoek
11	2 Bureauonderzoek
	2.1 Geologie
	2.2 Voorgeschiedenis
27	3 Archeologische verwachting en aanbevelingen
	3.1 Gespecificeerde archeologische verwachting
	3.2 Aanbevelingen
33	Bibliografie
34	Overzicht van afbeeldingen

1 Inleiding

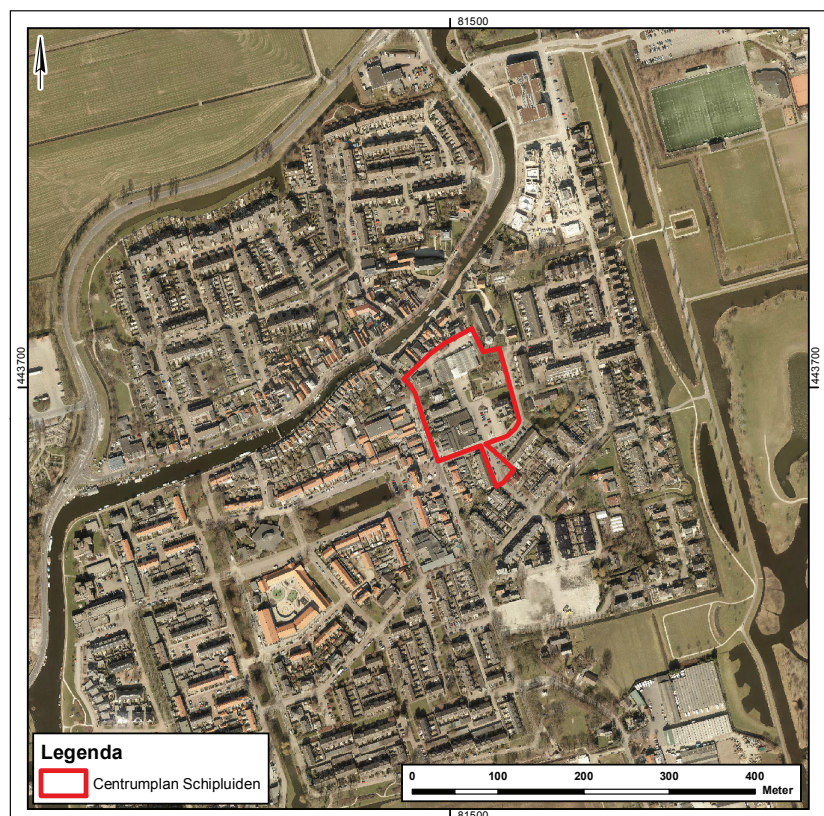
1.1 Aanleiding

Voor het terrein achter de bebouwing langs de Singel en de Keenenburgweg en ten noorden van de Kasteellaan in Schipluiden is een structuurvisie in voorbereiding. Daarbij is het uitgangspunt om de oorspronkelijke opzet van het kasteel Keenenburg en de bijbehorende kasteeltuin als ruimtelijke hoofdstructuur te nemen. Verder wordt rekening gehouden met ontbrekende fiets- en wandelverbindingen en de ontwikkeling van enkele vastgoedlocaties. Hiertoe zullen ook ontgravingen worden uitgevoerd voor sloop, nieuwbouw en leidingwerk. In het noorden van het plangebied wordt voorzien in het slopen van de kassen en in de nieuwbouw van woningen.

Tot welke diepte de ontgravingen voor sloop en nieuwbouw zullen reiken ten opzichte van de hoogte van het maaiveld of NAP is nog niet volledig bekend.

1.2 Plangebied

Het plangebied betreft het terrein achter de bebouwing langs de Singel en de Keenenburgweg en de Kasteellaan in Schipluiden. Aan de noordkant wordt het plangebied begrensd door de achterzijde van de bebouwing langs de Singel en aan de westkant door de Keenenburgweg. Aan de zuidzijde vormt de zuidgevel van de Kasteellaan in het westen de begrenzing. Vervolgens maakt de straat en het pleintje voor het Museum Het Tramstation deel uit van het plangebied. De oostelijke zuidgrens en de oostgrens wordt gevormd door de

Afbeelding 1: ligging van het plangebied.

Kasteellaan. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 13.500 m².

Het binnenterrein is ingericht als openbaar groengebied, parkeerplaats en als kas, die tot enkele jaren geleden gebruikt werd als bloemenwinkel. De straathoogte is in het noordoostelijke deel van het plangebied 1,10 m beneden NAP en in het zuidwestelijke deel 2,10 m beneden NAP.

1.3 Beleidskader

Op basis van de huidige wetgeving zijn de gemeenten in Nederland verantwoordelijk voor het beheer van het archeologisch bodemarchief. Omdat ruimtelijke ingrepen gevolgen kunnen hebben voor dit bodemarchief, moeten gemeenten bij de besluitvorming archeologie als volwaardige factor meenemen in de belangenafweging. Om dit op een verantwoorde en transparante wijze te kunnen doen, is gemeentelijk archeologiebeleid wenselijk. Dergelijk beleid is in de gemeente Midden-Delfland in de vorm van een beleidsadvieskaart vastgesteld.¹ Sinds 2004 beschikt de gemeente Midden-Delfland door middel van een gemeenschappelijke regeling betreffende Archeologische Monumentenzorg over de expertise van een regionale archeologische dienst die wordt beheerd door de gemeentelijke archeoloog van Delft. Hier is uitgebreide lokale kennis aanwezig, waardoor een correcte omgang met de archeologische waarden binnen de gemeente wordt gewaarborgd.

Archeologie Delft hanteert sinds 2010 een archeologische beleidskaart voor de hele gemeente Midden-Delfland.² Deze kaart is gebaseerd op gedetailleerde kennis van de lokale landschapsontwikkeling, cultuurhistorie en het bodemarchief. Op de beleidskaart worden de verschillende archeologische verwachtingsgebieden binnen de gemeente gekoppeld aan vrijstellingsgrenzen. Bodemversturende werkzaamheden die deze grenzen niet overschrijden worden op voorhand vrijgesteld van de verplichting tot het doen van archeologisch onderzoek.

Door middel van het hanteren van een gedifferentieerd vrijstellingenbeleid wordt binnen de gehele gemeente gezocht naar een goede balans tussen de verwachte aanwezigheid van archeologische resten en de voorwaarden die worden verbonden aan bodemversturende activiteiten.

1.4 Beleidskaart

Om de omgang met eventueel aanwezige archeologische waarden goed, maar ook zinvol te laten verlopen, wordt in de gemeente Midden-Delfland alleen archeologisch (voor)onderzoek vereist wanneer de aard van de bodemingrepen dusdanig is dat er daadwerkelijk schade aan het bodemarchief kan optreden. Verschillende beleidszones vereisen dan ook elk een eigen benadering voor wat betreft de vrijstelling van archeologisch onderzoek voor bodemverstoringen tot een bepaalde diepte en omvang.

Het plangebied ligt volgens de beleidskaart in de verwachtingszone met een hoge archeologische verwachting.³ De maximale verstoringsoppervlakte is gesteld op 50 m² en de maximale verstoringsdiepte op 0,4 meter beneden maaiveld. Binnen het plangebied is sprake van verschillende projecten, waarvan op het moment wordt verwacht dat deze, ieder afzonderlijk, de maximale oppervlakte zullen overschrijden.

1.5 Bestemmingsplan

Op het plangebied is voor nu het vigerend bestemmingsplan Kern Schipluiden van toepassing.⁴ Op de plankaart is ter hoogte van het plangebied sprake van twee medebestemmingen. Voor het noordelijke deel geldt de Waarde – Archeologie I met een vrijstelling tot 50 m² en een diepte van 40 cm beneden maaiveld. Voor het zuidelijke deel, de locatie ten zuiden van het

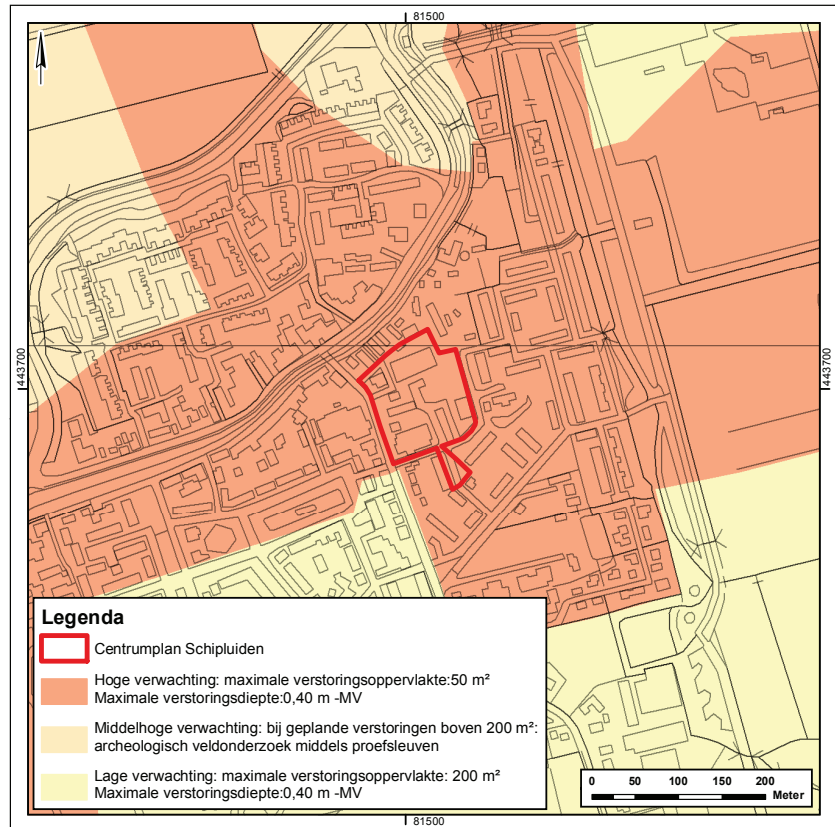
¹ Kerkhof et al. 2010.

² Kerkhof et al. 2010.

³ Kerkhof et al. 2010, 86-87, afbeelding 27.

⁴ Gemeente Midden-Delfland (vastgesteld 27-01-2009).

Afbeelding 2: het plangebied geprojecteerd op de beleidskaart van de gemeente Midden-Delfland.

kasteelterrein, geldt de Waarde – Archeologie II met een vrijstelling tot 100 m² en een diepte van 40 cm beneden maaiveld. Gelet op de (ten opzichte van het bestemmingsplan) latere vaststelling van de beleidskaart, is voor nu het vigerend bestemmingsplan leidend.

1.6 Bodemonderzoek

Voor het plangebied is nog geen milieukundig bodemonderzoek uitgevoerd. Een deel van de terreinen in de bebouwde kom van Schipluiden is mogelijk vervuild. Hiernaar is nog geen onderzoek bekend. Dit heeft geen gevolgen voor de conservering van archeologische resten. Wel zal bij een eventueel archeologisch veldonderzoek rekening moeten worden gehouden met mogelijke bodemvervuiling.

Het doel van dit bureauonderzoek is het verzamelen van alle bekende gegevens met betrekking tot geologie, historische geografie, archeologie en recente bodemverstoringen van het plangebied en de directe omgeving. Aan de hand van deze gegevens kan een archeologisch gespecificeerde verwachting worden opgesteld. Voor het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van geologische kaarten, historische kaarten van Schipluiden, historisch onderzoek en van opgravingsgegevens uit het archief van Archeologie Delft.

2 Bureauonderzoek

2.1 Geologie⁵

2.1.1 Geologie algemeen

In het verleden bestond er vaak een nauwe relatie tussen de locatiekeuze voor nederzettingen en de bodemgesteldheid. Deze relatie was vaak sterker naarmate de natuur meer beperkingen voor het permanent vestigen van de mens oplegde. Zo was in West-Nederland de aanwezigheid van een droge ondergrond één van de belangrijkste vestigingsfactoren in een gebied dat regelmatig door binnendringend zee- en rivierwater werd bedreigd. Een korte schets van de vorming van het landschap is dan ook gewenst om de kans op de aanwezigheid van archeologische resten ouder dan de laatmiddeleeuwse dorpskern te kunnen inschatten.

Ongeveer 10.000 jaar geleden was de zeespiegel tientallen meters lager dan nu. Als gevolg van de laatste ijstijd was er veel water aan de normale kringloop onttrokken en opgeslagen in de grote landijskappen op het noordelijk halfrond. Door een geleidelijke verhoging van de temperatuur begon het ijs van de grote landijskappen te smelten, met als gevolg een stijging van de zeespiegel.⁶

Onder invloed van deze stijging rees ook de grondwaterspiegel, die tot gevolg had dat de zandige bodem vochtig werd en bedekt raakte met een laag veen van niet verteerde planten en bomen. Daarna verdrong dit land en veranderde het gebied in een waddenzee, waarin dikke lagen zand en klei werden afgezet. Deze waddenzee werd aan de westzijde afgesloten door een kustbarrière met tussenliggende zeegaten, waardoor zeewater in de erachter gelegen lagune kon binnendringen. Deze zeegaten lagen in het verlengde van de grote rivieren als Schelde, Maas, Rijn en IJ.

Het binnendringen van het land door de zee gebeurde periodiek. In deze cyclus worden transgressiefasen en regressiefasen onderscheiden.⁷ Gedurende een transgressiefase werd het land door de zee gepenetreerd. Riviertjes werden tot diepe geulen uitgesleten waardoor het veengebied achter de duinen beter werd ontwaterd, verdroogde en zelfs klonk. Op het hoogtepunt van een transgressiefase leidde dit tot overstromingen en tot het afzetten van een kleidek in het overstroomde gebied. Daarbij werden ook geklonken veengebieden met een laag klei overdekt. Aan het einde van een transgressiefase trok de zee zich weer terug en slibden de geulen dicht met zand en zavel. Hierdoor stagneerde de afwatering in het omringende gebied en trad er vernatting op, waardoor er zich opnieuw veen kon vormen. Deze periode wordt aangeduid met regressiefase. Door de afwisseling van trans- en regressiefasen is een karakteristiek geologisch profiel ontstaan van veen- en kleilagen dat wordt aangeduid met de geologische termen Westland Formatie, Laagpakket van Wormer, Hollandveen Laagpakket en Laagpakket van Walcheren.

2.1.2 Natuurlijke ondergrond van het plangebied

In de ondergrond van Schipluiden komen geologische afzettingen en sedimenten voor die de neerslag zijn van het hierboven beschreven landschapsvormende proces. Als basis voor de analyse van de geologische ondergrond is gebruik gemaakt van de bodemkaart (schaal 1:10.000) die is ontwikkeld voor het reconstructiegebied Midden-Delfland.⁸ Met behulp van de Geologische

⁵ In gewijzigde vorm overgenomen uit Bult & Groen 2005.

⁶ Zagwijn 1986, 27-32.

⁷ Van Staaldin 1979, 40.

⁸ Buitenhuis & Van den Hurk 1971.

kaart van Nederland (schaal 1:50.000)⁹ en een aanvullende analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)¹⁰ is deze kaart vertaald naar een geologische kaart.¹¹ Hieronder worden, van onder naar boven, de karakteristieken van de onderscheiden afzettingen aan of nabij het oppervlak in en rondom het plangebied beschreven.

Laagpakket van Wormer

Vanwege de toenemende stijging van de zeespiegel kwam het plangebied vanaf circa 4000 voor Chr. steeds meer onder directe invloed van de zee te staan en veranderde in een waddengebied waarin dikke lagen zandige en kleiige sedimenten werden afgezet. Later zijn deze afzettingen in Midden-Delfland bedekt geraakt met rietbegroeiing. Omdat deze plantaardige resten door de natte omstandigheden niet konden verteren, vormde zich een dikke laag veen: het Hollandveen. De top van de afzettingen van het Laagpakket van Wormer ligt op de plek van de Keenenburg op 320 cm beneden NAP.

Hollandveen

Omstreeks 2200 voor Chr. begon er veen achter de strandwallen te groeien. De lagen Hollandveen werden gescheiden door de klei- en zandafzettingen van het Laagpakket van Walcheren. Van deze veenlagen die oorspronkelijk meters dik zijn geweest, is in Schipluiden weinig overgebleven. Als gevolg van de latere afzettingen op het veen is deze laag sterk samengeperst en ook is er oxidatie van het veen opgetreden. De basis van het Hollandveen ligt in het plangebied ter plekke van kasteel Keenenburg op circa 320 cm beneden NAP. De bovenzijde van dit veenpakket ligt op ongeveer 230 cm beneden NAP.

Afzettingen van de Gantel Laag (Laagpakket van Walcheren)

In het plangebied kunnen zowel geul- als dekafzettingen uit deze overstromingsfase voorkomen. De Gantel was een grote getijdengeul die bij Naaldwijk het land inbrak en via Wateringen, Rijswijk en Delft naar onder meer Schipluiden liep. In Delft Zuid, Pijnacker en in de Dorppolder eindigde de geul in tientallen kleinere geulen. De geulafzettingen bestaan hoofdzakelijk uit klei, afgewisseld met zandlaagjes.¹² Eén van de belangrijkste (hoofd)geulen ligt midden in de bebouwde kom van Schipluiden. Deze geul is rond 300 voor Chr. diep het land binnen gedrongen. De dekafzettingen die vanuit deze geul zijn afgezet, bestaan uit zware klei en liggen op Hollandveen, of op venige klei.¹³

Op de top van de Gantel Laag manifesteert zich vaak een donker blauwgrijze laag die bestaat uit sterk humeuze klei.¹⁴ De basis van deze laag komt overeen met het loopvlak dat dateert uit de Romeinse tijd of de periode daar vlak na. De laag is het residu van een oorspronkelijke veenlaag die is ontstaan na oxidatie van dit veen. Deze laag wordt aangeduid als woudlaag en doorgaans in de regio als gidslaag gebruikt bij archeologisch onderzoek om het niveau van de Romeinse tijd vast te stellen.

Laag van Poeldijk

In een jongere afzettingsperiode van het Laagpakket van Walcheren is in de 12^e eeuw na Chr. een nieuwe laag sedimenten in het plangebied achtergelaten. Ditmaal heeft er een inbraak vanuit de getijdenrivier de Lee plaatsgevonden. Deze kwam vanuit het noorden ter hoogte van de Zijde en brak even ten noorden van de kerk door de geulsedimenten van de Gantel Laag en liet afzettingen na in de Kerpolder en in het stroomgebied van het veenwater de Keen in de Zouteveense Polder.¹⁵ Daarnaast werd er ook een kleidek afgezet over de directe omgeving van de geul. Deze deklaag ligt dan vaak op de woudlaag, of is geheel als gevolg van latere activiteiten opgenomen in de bouwvoor.

⁹ Van Staalduinen 1979.

¹⁰ www.ahn.nl.

¹¹ Bult 1983.

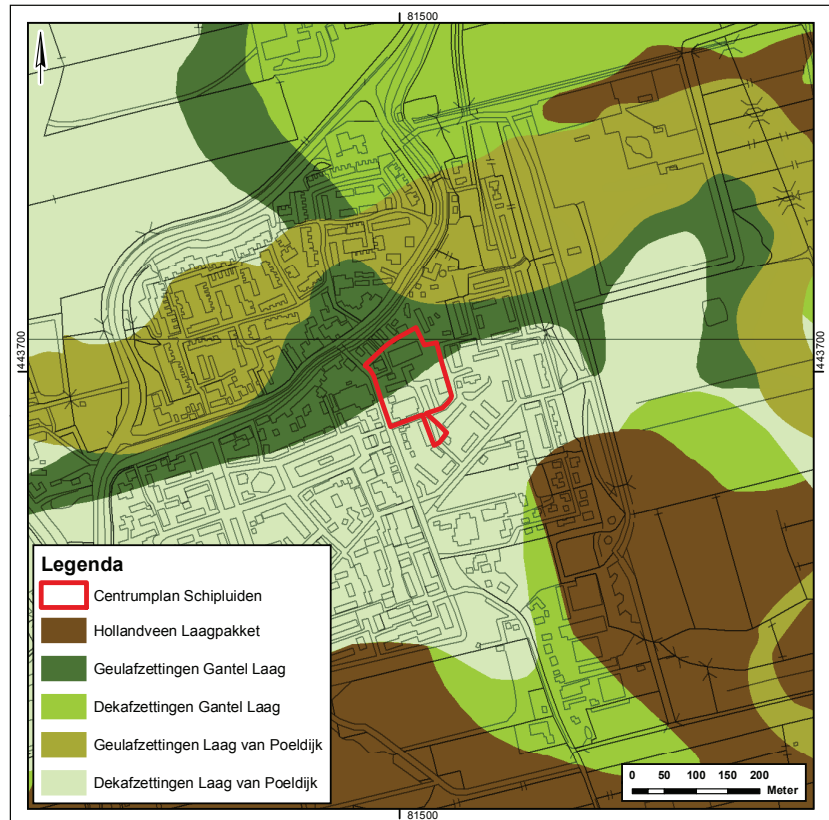
¹² Van Staalduinen 1979, 59.

¹³ Van Staalduinen 1979, 59.

¹⁴ De Mulder et al. 1983, 36.

¹⁵ Hallewas & Van Regteren Altena 1980, 181, Bult 1986, 121-123. Heinsbroek 1998, 5-11.

Afbeelding 3: geul- en dekafzettingen van de Gantel Laag en Laag van Poeldijk in en rondom de bebouwde kom van Schipluiden.

Deze afzettingen staan bekend onder de Laag van Poeldijk.

2.1.3 Ophogingspakket

In de bebouwde kom van Schipluiden werd vanaf de tweede helft van de 12^e eeuw het maaiveld in de nabijheid van bewoning opgehoogd. Dergelijke ophogingslagen met een dikte tussen de 40 en 80 cm werden aangebracht om wateroverlast op de erven te beperken. Het initiatief voor de ophogingen kwam van particulieren die het eigen erf ophoogden. In de loop der eeuwen 'groeide' het maaiveld omhoog door de ophoogpakketten die door de stijgende waterspiegel in de polder met enige regelmaat moesten worden aangebracht. In de oudste delen van het dorp ligt het huidige maaiveld hierdoor nu tot 1 m boven het natuurlijke maaiveld van ná de laatste overstromingen uit de 12^e eeuw.

De ophogingslagen vormen soms de scheiding tussen verschillende bouwingsfasen. Als het terrein opgehoogd moest worden, werd de oude bebouwing tot op het maaiveld afgebroken, waarna een ophogingslaag werd opgebracht en nieuwe bebouwing kon worden neergezet. Als de eigenaren besloten om geen nieuwbouw neer te zetten, moesten ze vaak de vloeren in hun huis ophogen om droge voeten te behouden. Kelders konden door een hogere grondwaterstand onbruikbaar worden en werden daarom gedempt.

2.3 Voorgeschiedenis

De historische kern van Schipluiden is voor een groot deel gelegen op twee oeverwallen die langs een restgeul van de Gantel Laag liggen (Geulafzettingen van de Gantel Laag). Deze oeverwallen werden in de Romeinse tijd intensief bewoond. Bij diverse opgravingen in de Kerkpolder¹⁶ en in de Klaas Engelbrechtspolder¹⁷ is dit aangetoond. Ook zijn er vondsten gedaan die dateren uit de Late IJzertijd. Deze zijn aangetroffen op geoxideerd veen in het zuiden

¹⁶ Van Londen 1997; Van Londen 2006, 61-71.

¹⁷ Sarfatij 1979, 316.

van de Kerkpolder.¹⁸

2.3.1 Historische ontwikkeling van Schipluiden

De directe omgeving van Schipluiden lijkt in de Middeleeuwen niet voor het midden van de 10^e eeuw of het begin van de 11^e eeuw te zijn bewoond.¹⁹ De overheersende landindeling was een oost-west georiënteerde strokenverdeling waarbij elke boerderij op de bijbehorende strook grond werd gebouwd. De strokenverdeling stond haaks op de Delftse Schie. Boerderijen werden op de bijbehorende kavel gebouwd. Dit leidde tot een lintvormige bebouwing die haaks op de verkavelingsrichting stond. De keuze waar de boerderijen werden gebouwd, werd in die periode overwegend bepaald door de terreinsituatie binnen de bijbehorende kavel. Daar waar de geulafzettingen van het Laagpakket van Walcheren als stevige en hogere ruggen in het landschap aan of nabij het oppervlak lagen, waren dit de plekken om bij voorkeur de boerderij te bouwen. Elders bouwde men op het veen, dat toen veel hoger lag. Zodra als gevolg van klink en oxidatie een inversie in het landschap op trad, moest het erf in het veengebied tot lage huisterpen worden opgehoogd om droge voeten te houden.²⁰ Dit betekent dat ook in de Late Middeleeuwen er op het grondgebied van het latere dorp Schipluiden veelal voor werd gekozen om de bebouwing te lokaliseren op de oeverwal langs de stroomdraad van de Gantel. Het gebied van Schipluiden was oorspronkelijk ontgonnen als hofland dat behoorde bij een grafelijke hof. De opeenvolgende centrale hoven (*curti*) lagen op het terrein van het latere klooster Koningsveld aan de Delftsche Schie en later op de huidige Markt van Delft ter plaatse van het stadhuis en directe omgeving.²¹

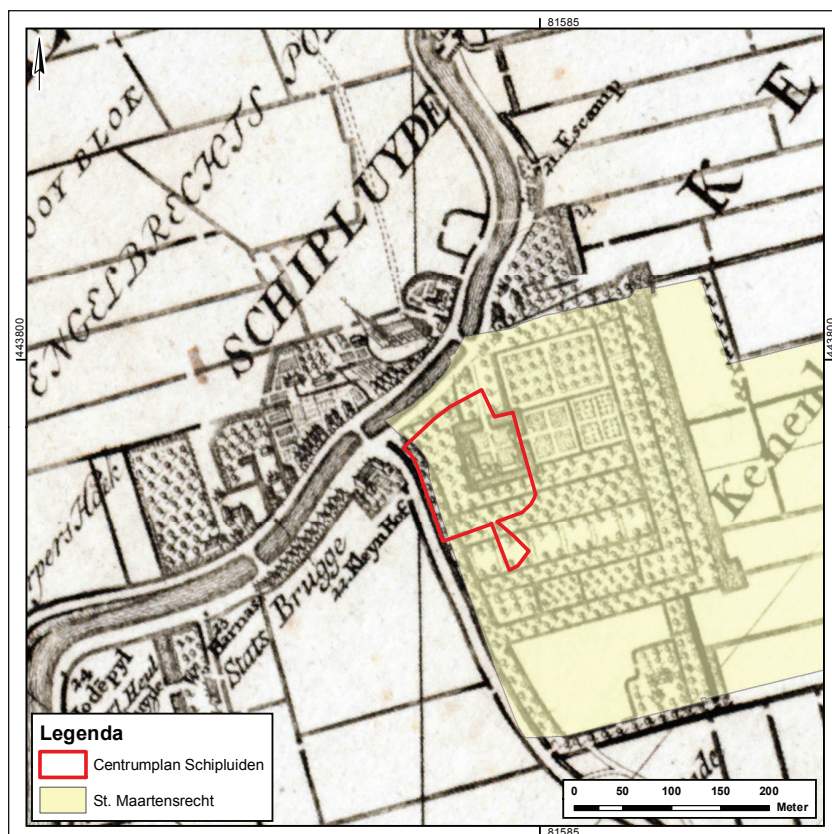
Al spoedig zal het hofgebied, dat lag ter hoogte van het latere Schipluiden, zijn geschonken aan geestelijke instellingen. De oudste schenking is die aan het Domkapittel in Utrecht en het geschonken land werd St. Maartensrecht ge-

¹⁸ Van Londen 2006, 59.

¹⁹ Bult & Penning 2010, 46.

²⁰ Bult 1986, 127-131.

²¹ Bult 2014.135.

Afbeelding 4: de ligging van de verschillende ambachten rond Schipluiden geprojecteerd op de Kaart van Kruikius uit 1712 (Naar C. Hoek 1979).

noemd. Het grondgebied is 146 morgen groot en mogelijk al in de 10^e of begin 11^e eeuw geschonken.²² Aan weerszijden van het St. Maartensrecht werd tussen 1060 en 1083 door de graaf grond aan de abdij van Egmond geschonken (afbeelding 4).²³

Het St. Maartensrecht was in latere tijd een zelfstandig ambacht en strekte zich uit vanaf de Gaag en de Zouteveenseweg ter hoogte van Schipluiden tot aan de Delftse Schie. Al vóór 1294 was het ambacht met de rechterlijke macht verpacht aan heer Arnout van Dorp; dit recht bleef in erfpacht van de familie Van Dorp tot 1411 toen Philips van Dorp kinderloos overleed.²⁴ De heren Van Dorp hielden in die tijd ook het ambacht Dorp, waar hun stamhuis Huis ten Dorp stond, van de graaf in leen. Voor zover bekend hebben de heren Van Dorp altijd op hun stamhuis gewoond, er zijn geen aanwijzingen dat zij ook op de Keenenburg in Schipluiden verbleven, hoewel dit terrein wel tot hun bezit heeft behoord. Philips van Dorp bezat naast de ambachtsrechten van Dorp en Sint Maartensrecht ook de tienden van Pijnacker, vijf morgen land onder Dorp en 14 morgen in Maasland.

Als Philips van Dorp in 1411 overlijdt, wordt het grondbezit verkocht en worden ook de heerlijke rechten van St. Maartensrecht voor 75 pond en 8 schelling per jaar verpacht aan Philips de Blote.²⁵ Deze bouwt op de plek vlak bij de Gaag een kasteel, de Keenenburg geheten. Het is niet bekend of Philips van Dorp ook al een kasteel op deze plek bezat, maar er bestaan wel aanwijzingen dat daar al een stenen gebouw stond of in aanbouw was.

Philips de Blote was een vertrouweling van de graaf en verbleef vaak aan het hof. Tot 1413 bekleedde hij verscheidene malen het ambt van schout te Delft en ook was hij verscheidene malen baljuw en dijkgraaf van Delfland en Schie-land.

Een andere belangrijke bewoner van de Keenenburg was Otto van Egmond die leefde in de 16^e eeuw. Onder hem breidde het grondbezit zich uit tot ca. 88 morgen land, waarvan de meeste landerijen rondom zijn woonplaats Schipluiden lagen.²⁶ Otto van Egmond is daarmee een van de grootste grootgrondbezitters in het zuidwesten van het Hoogheemraadschap van Delfland.²⁷ Toen de Staten van Holland in de Spaanse Tijd tot de verkoop van al hun domeinen in Holland besloten om van de onkosten en lasten te worden ontslagen, wist Otto van Egmond in 1583 het schout-, klerk- en bode-ambt van Maasland en Schipluiden, samen 4662 morgen groot, als een onversterfelijk erfleen in handen te krijgen.²⁸ Dit gaf Otto het recht om daar de lage en dagelijkse jurisdictie uit te oefenen en de inkomsten daaruit te ontvangen. In 1614 viel ook het recht om de predikant, de schoolmeester en de kerkmeesters te benoemen toe aan de heer van Keenenburg.²⁹ Hierdoor werd de band van de heren van Keenenburg met hun omgeving nog sterker.

Otto van Egmond was naast ambachtsheer ook hoogheemraad van Delfland en lid van de ridderschap en Staten van Holland, waar hij een belangrijke rol speelde tijdens de opstand tegen Spanje. Hij was veelvuldig aan de zijde van de prins van Oranje te vinden.³⁰

In 1573 werd het kasteel ontmanteld om de oprukkende Spanjaarden de gelegenheid te ontnemen om zich in de Keenenburg te vestigen en van daaruit de omgeving onveilig te maken.

Na die tijd werd het kasteel opnieuw opgebouwd of hersteld. De Keenenburg bleef nog lang in adellijke handen, maar werd uiteindelijk in de Franse tijd afgebroken.

Samenvattend kan worden gesteld dat vanaf het begin dat de Keenenburg werd bewoond, de eigenaar al verzekerd was van de ambachtsheerlijkheid

²² Volgens Hoek (1979, 45) zou het gaan om een novale tiende die tot het Koningsdomein van Maasland zou hebben behoord. Volgens Hendrikx (1986, 494-495) is het ook goed mogelijk dat de overdracht van het St. Maartensrecht teruggaat op een regeling tussen de graaf en de Utrechtse bisschop na de slag van Vlaardingen en dus uit de 11^e eeuw dateert. Feit is dat een deel van St. Maartensrecht deels ligt ingeklemd tussen het Abtsrecht dat later in de 11^e eeuw vanuit de Hof van Delft werd geschonken en een deel ligt in gebied dat onder Maasland valt.

²³ Koch 1970, nr. 88.

²⁴ R.A. Utrecht Archief Domkapittel inv.nr. 605.

²⁵ R.A. Utrecht, Archief Domkapittel, inv.nr. 626.

²⁶ Moerman 1987, 32.

²⁷ Moerman 1987, 33.

²⁸ ARA 't Tweede Witte Register van de verkoping van de Domeynen fol. 14.

²⁹ Mastenbroek 1939, 20.

³⁰ Moerman 1987, 100.

Sint Maartensrecht, wat het nodige aanzien en inkomsten opleverde. Expansie van de heerlijke rechten en van het grondbezit werd pas in de 16^e eeuw mogelijk, doordat de Staten van Holland grote delen van de domeingoederen verkochten. De Keenenburg moet in die periode als zetel van de ambachtsheer van Maasland, Schipluiden en Sint Maartensrecht een belangrijk centrum zijn geweest van waaruit dan ook veel politieke macht uitging.

Over de ontwikkeling van de rest van het dorp Schipluiden in de Late Middeleeuwen is weinig bekend. Een markant gebouw is de kerk die op de noordelijke oeverwal van de kreek van de Gaag werd gebouwd, tegenover de plek waar de Keenenburg is verzezen. Deze kerk gaat terug tot de 13^e eeuw. In 1294 was er sprake van de parochie Schipluiden met een eigen kerk. Voor die tijd viel het dorp Schipluiden onder de parochie Maasland. Het patronaatsrecht berustte bij de Duitse Orde. De bewoners van de Keenenburg hadden een sterke band met de kerk. Ze bezaten hier later een eigen grafkelder op een prominente plek in het koor; sinds 1614 hadden ze ook het patronaatsrecht van deze kerk in handen. De ligging van de kerk tegenover de oudste bewoning op het terrein van de Keenenburg lijkt niet toevallig.³¹

2.3.2 Historische ontwikkeling van het plangebied

Uitgaande van de ligging op de zuidelijke oeverwal van de geulafzettingen van de Gantel Laag en wat de opgravingen en het historisch onderzoek hebben opgeleverd, is de verwachting dat er sporen van Romeinse bewoning in het noordelijke deel van het plangebied kunnen voorkomen. Ook zal (een deel van) de oudste kern van de laatmiddeleeuwse bewoning die aan de bouw van het kasteel vooraf ging in het noordelijke deel van het plangebied aanwezig zijn geweest. Aanwijzingen hiervoor zijn aangetroffen bij het onderzoek van 1996 ter plekke van de woontoren, op de noordwesthoek van het hoofdburchtterrein. Voorts is bekend dat de hoofdburcht ten dele binnen het plangebied ligt. Deze is gebouwd rond 1400 en heeft tot het einde van de 18^e eeuw bestaan. Rondom de hoofdburcht lag een brede gracht. In deze gracht is veel vondstmateriaal aangetroffen dat uit de ramen en stortkokers van het kasteel op de gracht werd geloosd.

Aan de noordzijde van de hoofdburcht werd na 1573 een nieuwe voorburcht gebouwd, langs het water van de Gaag. Deze voorburcht was de opvolger van een oudere voorburcht die aan de oostzijde van de hoofdburcht lag en in 1573 werd vernietigd. De oude voorburcht is in 1989 onderzocht en inmiddels onder huizenbouw verdwenen. De hoofdburcht en latere voorburcht hebben tot het einde van de 18^e eeuw bestaan.

Het plangebied ligt voor een deel op het voormalige grondgebied van kasteel Keenenburg. Het betreft dan de locatie van de hoofdburcht en de locatie van de voorburcht die na 1573 werd gebouwd.

Als Philips de Blote na het overlijden van Philips van Dorp in 1411, de heerlijke rechten van St. Maartensrecht verkrijgt, bouwt hij het kasteel 'Keenenburg'. Onduidelijk is of Philips van Dorp op deze plek ook al een kasteel bezat. Er stond op deze locatie vlak bij de Gaag al wel een stenen gebouw of was hier in aanbouw.

Philips de Blote heeft als nieuwe eigenaar een bestaand gebouw gesloopt en de bouwmaterialen aan de graaf verkocht. Volgens de rekeningen van de rentmeester van Noord-Holland werd in 1412 in totaal 104 pond aan Philips uitbetaald 'voir hout, scaelyen, loot ende laynagelen'. In totaal werden drie schuiten en twee wagens vol leien afgevoerd.³² Het betreft de sloop van een met lei gedekt stenen gebouw dat onder Philips van Dorp of één van zijn voorgangers is gebouwd. Hoe dit gebouw er heeft uitgezien, is onbekend. Ge-

³¹ Moerman 2010, 32.

³² ARA Graven van Holland, inv. nr. 1487 fol.43vs-46vs.

wone boerderijen in die tijd waren gedekt met stro. De aanwezigheid van een met leien gedekt stenen gebouw wijst erop dat het gebouw tot de categorie van adellijke huizen kan worden gerekend.

De Blote heeft met zekerheid op de Keenenburg gewoond, want in 1417 wordt er een bode naar de Keenenburg gestuurd om Philips aan het grafelijke hof te ontbieden.³³

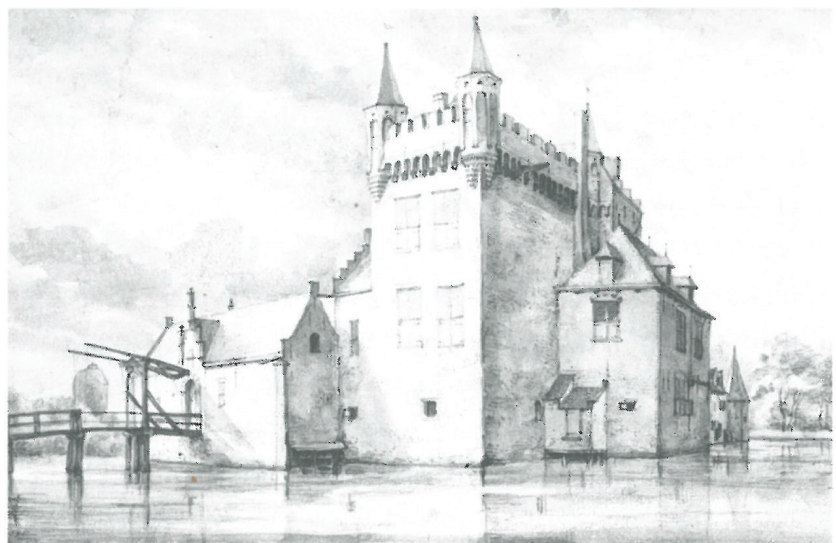
Nadat Philips overleed, bleef de Keenenburg in handen van de familie de Blote. Pas na het overlijden van Haze de Blote, tussen 1469 en 1471, kwam het slot in handen van haar zoon Otto van Egmond. Zijn kleinzoon Otto van Egmond werd de belangrijkste bewoner van de Keenenburg. Als loyaal medestander van prins Willem van Oranje liet hij zijn kasteel in 1573 gedeeltelijk (vermoedelijk alleen de voorburcht) slopen om het oprukkende Spaanse leger geen gelegenheid te bieden zich in het gebouw te verschansen. Otto en zijn vrouw Agnes Croesink woonden tijdens deze rumoerige toestand tot 1579 in de veilige stad Delft. Daarna woonde het gezin afwisselend in hun huis op het Noordeinde in Den Haag en op de Keenenburg, die op de oude voorburcht na weer was hersteld.

In 1618 gaat de Keenenburg na het overlijden van zijn zoon Jacob van Egmond over in handen van Otto van Zeventer, neef van Jacob. Via vererving gaat de Keenenburg over in diverse families totdat het in 1769 werd verkocht aan Willem Hendrik van Steenberch, die het huis grondig liet restaureren. Onder meer verschenen op de voorburcht twee natuurstenen hekpalen met een smeedijzeren sierhek ter vervanging van de gesloopte poort. Dit hek is in 1918 verkocht en staat sindsdien bij de villa Sonnenburgh in Wassenaar. In 1798 kwam de Keenenburg onder de slopershamer.

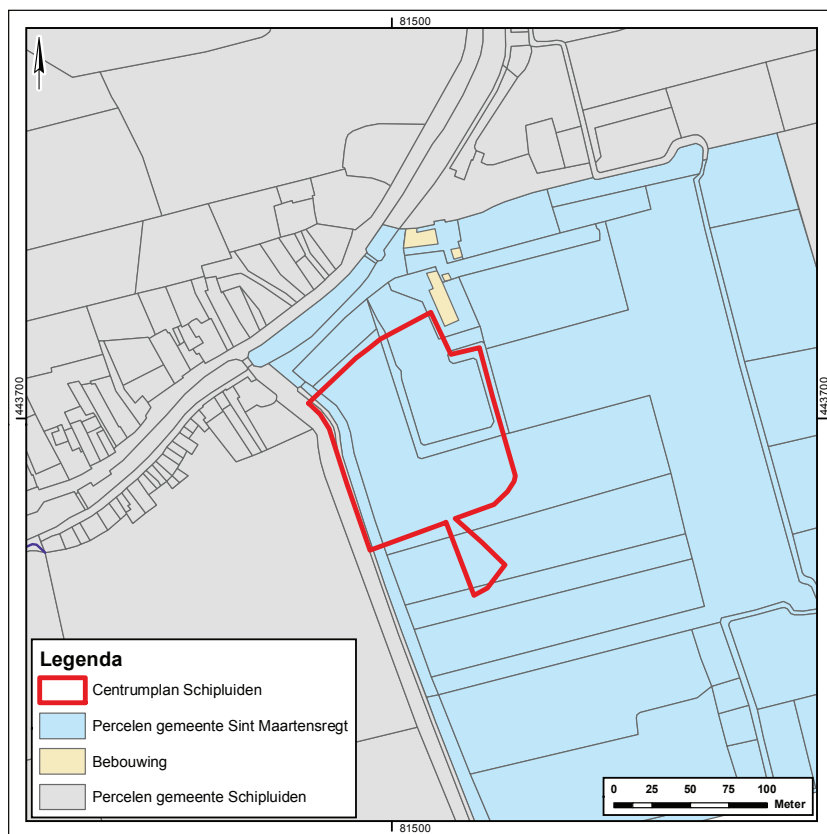
Na de sloop is er geen bebouwing meer in het plangebied aanwezig. De boerderij direct naast het kasteelterrein is gedeeltelijk opgebouwd met stenen van de gesloopte voorburcht (afbeelding 6).

Op kaartblad 37E van de Topografische Kaart van Nederland van 1940 is er volop bebouwing aanwezig langs de huidige Singel en langs de Zouteveenseweg. Ook blijkt het plangebied dan in gebruik voor (glas)tuinbouw (Afbeelding 7).

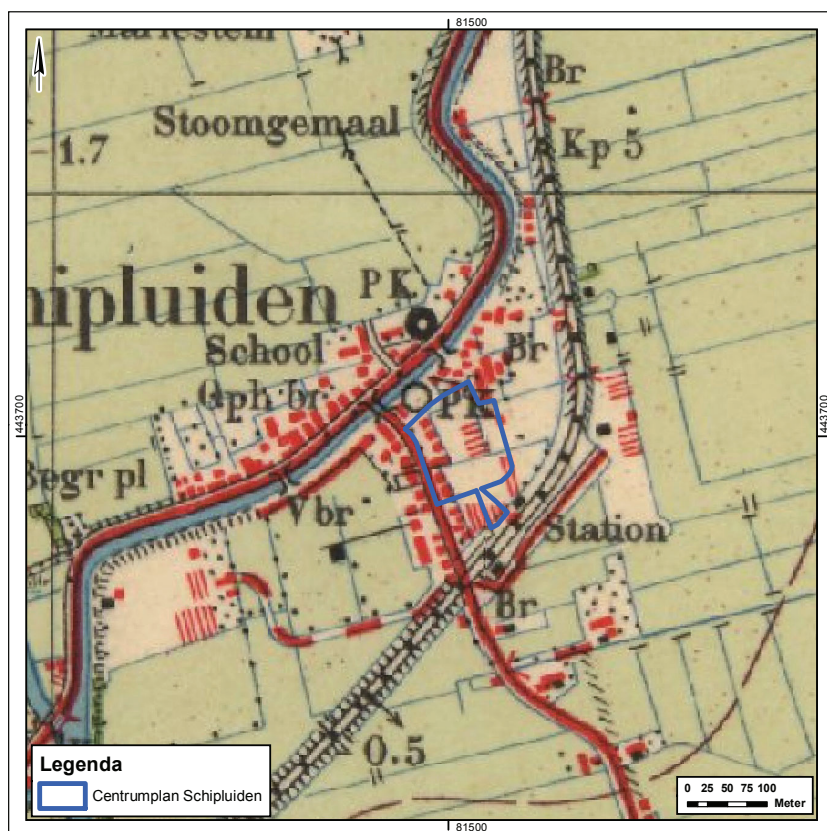
³³ ARA Graven van Holland, inv.nr. 1269, fol.78.

Afbeelding 5: gezicht op de Keenenburg vanuit het noordwesten, getekend door Roelant Roghman in 1646-47, met uitzicht op de zaalbouw, de uitgebouwde keuken en de ingang vanaf het voorburchterrein.

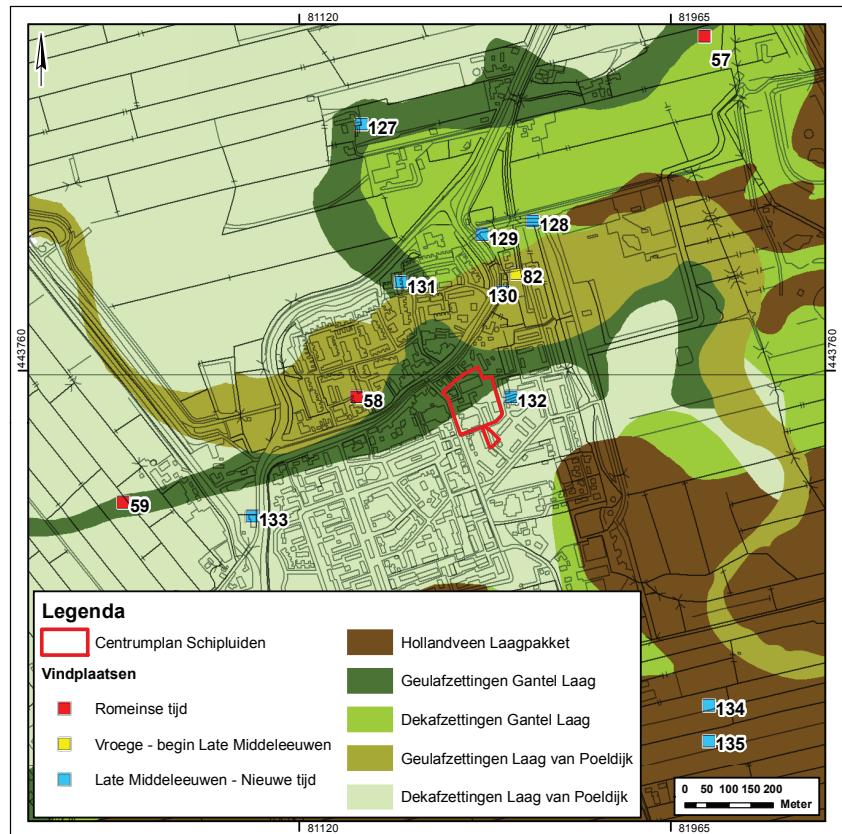

Afbeelding 6: plangebied op kadasterkaart Sint Maartensregt, Zuid-Holland, sectie B, blad A 01, uit 1811-1832.

Afbeelding 7: plangebied met de directe omgeving op de Topografische Kaart van Nederland, blad 37E van 1940.

Afbeelding 8: locaties van de rond het plangebied bekende vindplaatsen geprojecteerd op de geologische kaart met de situatie nabij het oppervlak.

2.3.3 Bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied

In Schipluiden en de directe omgeving zijn diverse archeologische onderzoeken uitgevoerd (afbeelding 8) die een indicatie geven van de in het plangebied te verwachten archeologische resten.

Prehistorie

Uit de bebouwde kom van Schipluiden en de directe omgeving zijn geen vondsten uit de prehistorie bekend. In de Dorppolder is vastgesteld dat daar bewoning uit de overgang van de Midden-IJzertijd naar de Late IJzertijd is bedekt geraakt met een dekafzetting van de Gantel Laag.³⁴ Deze vindplaatsen liggen in de directe nabijheid van geulen van de Gantel Laag en zijn overdekt met dekafzettingen van de Gantel Laag en de Laag van Poeldijk.

Romeinse Tijd

Bij eerder onderzoek binnen het plangebied zijn 'woonlagen' met Romeins aardewerk aangetroffen (zie hieronder). Ook bij opgravingen elders in de bebouwde kom zijn vondsten uit de Romeinse tijd gevonden (vindplaats 58).³⁵ Zo werd er in 1978 bij de realisatie van de nieuwbouwwijk Rozemarijn een erf uit de Romeinse tijd aangetroffen dat uit de 2^e en het begin van de 3^e eeuw na Chr. dateert. Het erf was door meerdere greppels omgeven.³⁶

Ook in de Kerkpolder werden resten van een nederzetting uit de Romeinse tijd aangetroffen (vindplaats 57).³⁷ Het betreft een woonplaats met een boerderij van het type "wallditch"-huis. Haard en staanders ontbreken, wel waren de contouren van wandgreppels nog waarneembaar. Ook werden sporen van de bijbehorende verkaveling aangetroffen, waarbij de hoofdsloot die overtollig water moest afvoeren evenwijdig liep met de restgeul. Een opvallende vondst

³⁴ Bult 1983, 23-26.

³⁵ Kerkhof et al. 2010, 123.

³⁶ Sarfatij 1979, 316.

³⁷ Kerkhof et al. 2010, 125.

is het restant van een lemen oven met een lage koepel, die mogelijk heeft gediend om aardewerk in te bakken.³⁸

Tijdens de opgravingen van de hoofdburcht van de Keenenburg in 1978 werden scherven aardewerk uit de Romeinse tijd aangetroffen in de bedding van een prieltje van de Gantel Laag.

Omdat ook de noordelijke helft van het plangebied op een oeverwal ligt die behoort bij de geulafzettingen van de Gantel Laag, waar ook de andere nederzettingen uit de Romeinse tijd op liggen, is de kans op het aantreffen van sporen uit deze periode vrij groot. Doordat veel sporen uit jongere tijd tot in de natuurlijke ondergrond zijn gegraven, kunnen de sporen uit de Romeinse tijd sterk zijn verstoord.

Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

In de Kerkpolder is in 1997 een huisterp opgegraven (vindplaats 128).³⁹ De oudste fase van de terp dateert uit de 12^e eeuw en lag op de Laag van Poeldijk. Op deze laag werd een ophoging aangebracht waarvan de grond afkomstig was uit een U-vormige sloot die om de terp werd gegraven. De terp had een diameter van 15-20 meter. De terp moest nog twee keer worden verhoogd, waarbij tijdens de laatste fase de omslotting werd gedempt en de voet van de terp een diameter van circa 30 meter kreeg. Sporen van bebouwing ontbraken, maar er werden wel enkele kuilen aangetroffen met aardewerk en dierenbotten.⁴⁰

Onder de afzettingen van de Laag van Poeldijk werd op de top van geoxideerd veen een 6 cm dik loopvlak aangetroffen met enkele laatmiddeleeuwse vondsten. Over de precieze ouderdom van de vondsten is niets bekend.⁴¹

Bij de bouw van een rij nieuwe villa's tussen de Tramkade en de Gaag werden ter hoogte van het toenmalige Pannenkoekenhuis 'de Koolekit' middeleeuwse sporen en aardewerk aangetroffen die dateren van vóór de afzetting van de Laag van Poeldijk (vindplaats 129).⁴² Een van de scherven was van het type Duisburgaardewerk, waarmee de bewoning kan worden gedateerd in de 10^e of vroege 11^e eeuw.

Het loopvlak ligt op een dunne laag van dekafzettingen van de Gantel Laag op Hollandveen. In deze kleilaag heeft zich een humeus loopvlak gevormd waarin aardewerk en bot is aangetroffen. Het loopvlak wordt afgedekt door de dekafzetting van de Laag van Poeldijk, die wordt gedateerd in het tweede kwart van de 12^e eeuw (1135?). Waarschijnlijk lag de bebouwing onder het Pannenkoekenhuis waar het oorspronkelijke maaiveld hoger heeft gelegen en een steviger ondergrond had dan op de onderzochte locatie.

Het is de eerste keer dat er in de omgeving van Schipluiden 'harde' archeologische aanwijzingen voor bewoning uit de 10^e eeuw zijn aangetroffen, die bovendien wat datering betreft ook in de buurt komt van de datering van de ontginning van het St. Maartensrecht en het Abtsrecht, zoals dat uit historische gegevens blijkt.⁴³ De archeologische datering bewijst bovendien dat de schenking van Floris I geen betrekking had op onontgonnen land, maar op reeds in ontginning gebracht gebied.

Dichtbij de Tiendweg in de Kerkpolder zijn tijdens proefsleuven scherven aardewerk en botfragmenten gevonden die dateren tussen het begin van de 13^e eeuw en het einde van de 16^e eeuw en kunnen worden toegeschreven aan de boerderij van Rochus Claesz., die deze in 1563 in bezit had.⁴⁴ Deze moest in 1564 zijn boerderij verlaten en verhuisde vóór 1567 naar de andere kant van het dorp, voorbij de Valbrug.⁴⁵ In 1569 tekende Jan Potter het lege boer-

³⁸ Van Londen 1997, 4-6.

³⁹ Kerkhof et al. 2010, 144.

⁴⁰ Flamman & Van Londen 1998, 15-20.

⁴¹ Van Londen 2006, 72.

⁴² Kerkhof et al. 2010, 144.

⁴³ Bult 2010, 85.

⁴⁴ Oud Archief Delfland, inv. nr. 3820.

⁴⁵ Oud Archief Delfland, inv. Nr. 343/54.

derijterrein dat nog herkenbaar was aan de erfsloten, zodat voor dat jaar de boerderij moet zijn verdwenen.⁴⁶ Een lichte verhoging van het huidige terrein in de hoek van de Tiendweg en de kade langs de Gaag verradt nog de vermoedelijke ligging van de boerderij die in 1564 werd gesloopt.

Bij proefsleuvenonderzoek is ook de periferie van een middeleeuws erf aangesneden die dateert uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (vindplaats 130).⁴⁷ De eigenlijke woonplaats lag buiten het onderzochte areaal.

Uit alle middeleeuwse vindplaatsen in de Kerkpolder en de boerderij die als voorganger onder kasteel Keenenburg is aangetroffen en ook tot minstens de 12^e eeuw terug gaat, wordt duidelijk dat er vanaf de tweede helft van de 12^e eeuw een bewoningslint ten noorden van Schipluiden langs de oostkant van de Gaag heeft gelegen. De 13^e-eeuwse kerk van Schipluiden heeft bij de stichting dan ook niet aan het begin van het boerendorp gestaan, maar stond in feite middenin de agrarische lintbebouwing. De ontwikkeling van de ambachtelijke nederzetting van Schipluiden heeft vervolgens vooral ten zuiden van de kerk plaatsgevonden.

2.3.4 Bekende archeologische waarden in het plangebied

Kasteel Keenenburg is voor het eerst onderzocht in 1966. Handmatig werden in de kassen enkele proefsleuven gegraven waarbij de kruin van de funderingen van vooral de oude voorburcht werden blootgelegd.⁴⁸ In 1976 werd de woontoren van de hoofdburcht, de ingang vanaf de jongere voorburcht en het noordelijke stuk van de aangebouwde keuken in het westen blootgelegd, alsmede een stuk van de slotgracht.⁴⁹ In 1978 werd het westelijke deel van de hoofdburcht verder onderzocht, alsmede stukken van de aangrenzende slotgracht.⁵⁰ In 1989 werd de oostelijke helft van de hoofdburcht opgegraven, de oostelijke slotgracht tussen hoofdburcht en oude voorburcht, als ook de

⁴⁶ Kaartboek Abdij van Loosduinen, fol. 36vs.

⁴⁷ Kerkhof, Bult & Penning 2010, 144-145.

⁴⁸ Van Adrichem 1968.

⁴⁹ Moerman 1976.

⁵⁰ Bult & Moerman 1979, 1-5.

Afbeelding 9: kaart van Kruikius (1712) met daarop aangegeven de ligging van de boerderijplaatsen. Legenda: 1. boerderijplaats met zekerheid aanwezig rond 1200; 2. boerderijplaats waarschijnlijk aanwezig rond 1200.

oude voorburcht.⁵¹ Daarmee is van de Keenenburg nagenoeg de complete plattegrond onderzocht (vindplaats 132).⁵²

De oudste sporen op het terrein dateren uit de Romeinse tijd. Het betreft enkele scherven aardewerk die zijn aangetroffen in de restbedding van een priel die behoorde tot de geulafzetting van de Gantel Laag. Deze liep NWW-ZOO en lag ter hoogte van de binnenzijde van de zuidmuur van de hoofdburcht. De hogere delen waarop de bijbehorende bewoning moet worden gezocht lag waarschijnlijk noordelijker, mogelijk in het noordelijke deel van het plangebied.

De oudste middeleeuwse bewoning bestaat uit greppels en afvalkuilen, vooral gevuld met mest. De oudste vondsten, die terug gaan tot het midden van de 12^e eeuw, werden vooral aangetroffen op het terrein van de hoofdburcht. Sporen en aardewerk uit de 13^e en 14^e eeuw werden behalve op het terrein van de hoofdburcht ook aangetroffen op het terrein van de oude voorburcht (afbeelding 10). De verwachting is dat de kern van de oudste bewoning zich verder ten noorden van de hoofdburcht uitstrekt, in het noorden van het plangebied.⁵³

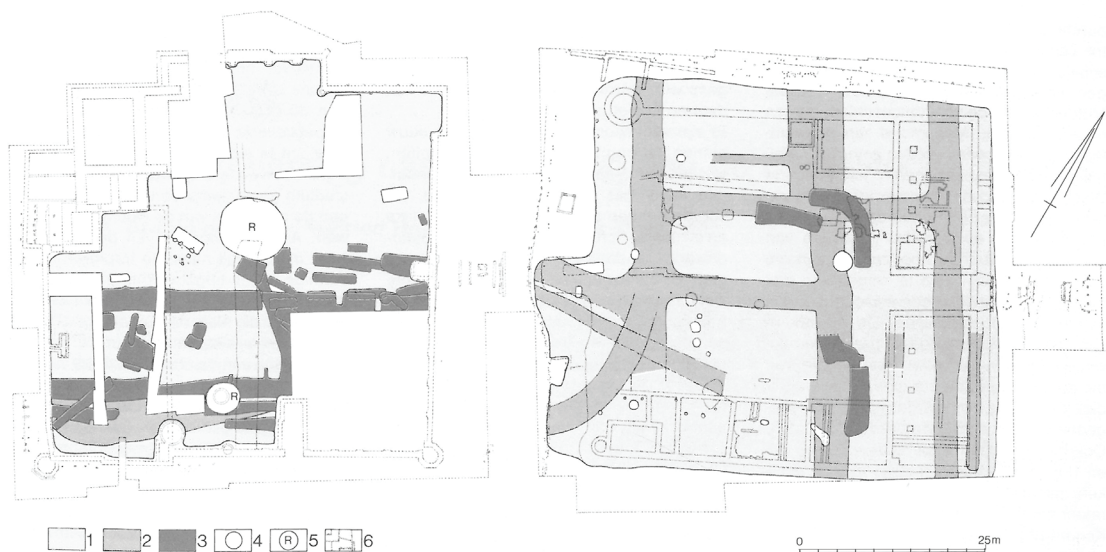
Vanaf het einde van de 14^e eeuw of het begin van de 15^e eeuw heeft de eerste steenbouw op het terrein van de hoofdburcht gestaan. Het betreft een rechthoekige woontoren van 9,4 x 7,9 meter met een breedte van de fundering van 125 cm. Deze toren stond op de noordwesthoek van een rechthoekig eiland dat 44 x 44 meter groot was. Tegen de zuidkant van deze woontoren is in dezelfde bouwphase een vierkante traptoren gebouwd. Binnen de fundering van deze toren was de grond oorspronkelijk geheel weggegraven en in de westelijke fundering was een kanaal uitgespaard. Het is duidelijk dat deze ruimte was bedoeld als beerkelder met een overloop naar de westelijke slotgracht. Het is niet duidelijk of dit de woontoren met traptoren was die Philips de Blote in 1411 kocht en liet slopen. De beerput in de traptoren is namelijk nooit gebruikt en het idee is dat de toren nog niet geheel was afgebouwd toen het bouwplan al veranderde. Kort na de eerste bouwphase werd er namelijk een tweede ruimte tegen de achtermuur van de woontoren en de oostmuur van de traptoren aangebouwd met nagenoeg hetzelfde steenformaat. Bovendien werd er aan de zuidzijde, een nieuwe traptoren met beerkelder binnenin de fundering aangelegd, met de afmetingen van 4,3 x 4,1 meter. Deze beerkelder is wel gebruikt. Door deze activiteiten werd de woontoren vergroot tot een

⁵¹ Bult et. al. 1990, 2-11.

⁵² Kerkhof et al. 2010, 145-146.

⁵³ Bult et. al. 1990, 3.

Afbeelding 10: overzicht van de grondsporen die behoren tot de bewoningsfasen die voorafgaan aan de bouw van het kasteel (12^e tot 14^e eeuw). Legenda: 1. Vaste ondergrond; 2. Natuurlijke geul op het hoofdburchtsterrein en perceelgreppels op het voorburchtsterrein; 3. Mestkuilen en met mest opgevulde greppels; 4. Overige kuilen; 5. (sub)Recente verstoringen; 6. Funderingen van het latere kasteel.

zaaltoren van 12,7 x 7,9 meter. Van de woontoren bleken de noord- en de zuidmuur in de fundering een vallende tand te hebben. Vallende tanden in de bouw wijzen erop dat men bij de aanleg van de fundering tijdelijk met de bouw is gestopt, maar het plan had om aan deze muur verder te bouwen en zo doende een goede aanhechting te verkrijgen met het reeds gebouwde muurwerk, die aangeven dat er plannen bestonden om de woontoren in oostelijke richting uit te breiden, maar dat die plannen nooit verwezenlijkt zijn. Beide bouwfasen dateren op grond van het steenformaat aan het einde van de 14^e eeuw of het eerste kwart van de 15^e eeuw. Vanwege de korte tijd die tussen de eerste en de tweede bouwphase moet hebben gezeten, is de hypothese dat fase 1 nog niet af was voordat men begon met fase 2, en dat deze wijziging van het bouwplan mogelijk samenhangt met de verkoop van de Keenenburg aan Philips de Blote. Deze heeft voor een andere opzet van het bouwwerk gekozen en mogelijk reeds aanwezige bouwmaterialen aan de graaf in 1413 verkocht.⁵⁴

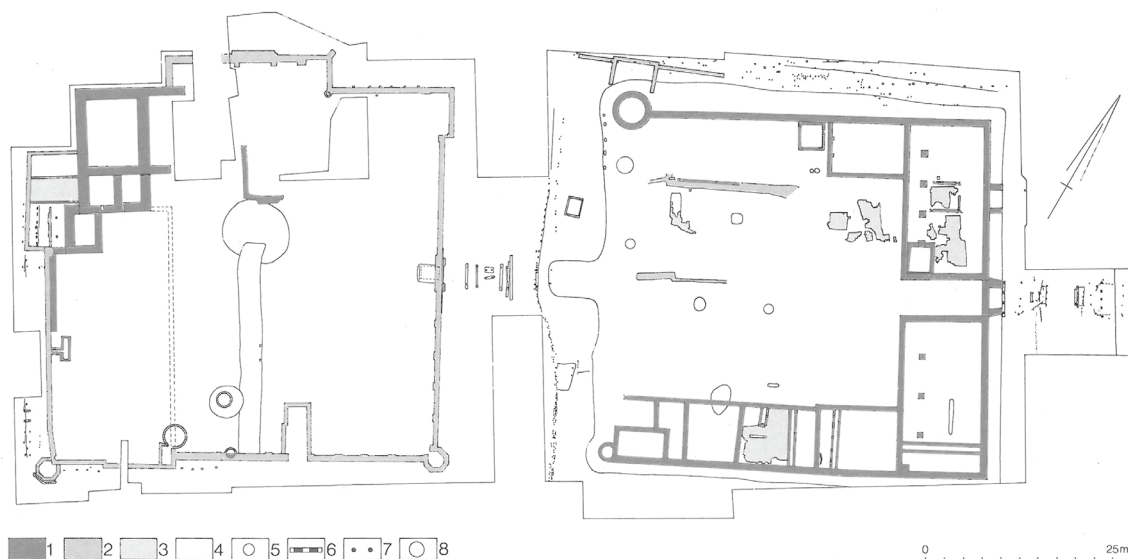
Tot de tweede bouwphase of mogelijk tot een latere uitbreiding ervan behoorde een uitbraaksleuf of een funderingssleuf waarin baksteenpuin was gestort ter grondverbetering voor een muurfundering. Dit spoor liep vanaf de zuidwesthoek van de tweede traptoren in westelijke richting en maakte daar een haakse bocht in zuidelijke richting tot halverwege het burchtterrein. Aan het einde ervan lag een gemak met een afvoerkoker naar de westelijke slotgracht. Dit gemak heeft ongetwijfeld binnen een gebouw gelegen, maar in hoeverre dit gebouw zich verder in zuidelijke richting heeft uitgestrekt, is onbekend. De aan de binnenplaats grenzende muur van dit gebouw is evenmin teruggevonden.

Veel muurwerk op het binnenterrein ontbreekt, omdat dit minder diep werd gefundeerd als de buitenmuren langs de gracht. Bovendien was het maaiveld van het binnenterrein voordien opgehoogd met de grond die bij het graven van de gracht was vrijgekomen. Deze grond is na de sloop van het kasteel bovendien weer gebruikt om de grachten te vullen, waardoor de funderingen in deze ophogingsgrond zijn weggegraven.

Van deze oudste bouwfasen zijn op de prenten van Roelant Roghman uit 1646 nog de restanten zichtbaar (afbeelding 5). Op de noordwesthoek is de woontoren zichtbaar met twee verdiepingen boven een kelder. Rond het schilddak zijn op de vier hoeken van de gekanteelde weergang arkeltorentjes afgebeeld. De arkeltorentjes hebben geen schietsleuven en daarom geen defensieve

⁵⁴ Zie eerder, de historie van het plan-gebied.

Afbeelding 11: Overzicht van de belangrijkste bouwfasen en sporen van de Keenenburg. Legenda: 1. 15^e-eeuws muurwerk; 2. Laat 16^e-17^e-eeuws muurwerk; 3. Vloeren; 4. Slotgracht; 5. Waterputten en beerputten op het hoofdburchtterrein; 6. Liggend hout; 7. Palen; 8. Kuilen.

waarde. Mogelijk zijn ze later ter verfraaiing en imponering op het dak aan-gebracht (coulissenkasteel) en heeft Roghman niet het originele 15^e-eeuwse dak getekend.

Na de gedeeltelijke ontmanteling van het kasteel in 1573 werd de Keenenburg herbouwd. Rondom de gehele binnenzijde van de gracht werd een muur gebouwd die aansloot op de oude woontoren en traptoren. Deze muren zijn in kruisverband gemetseld van een harde gele steen van het formaat 18/17,5 x 8 x 4 cm en gefundeerd op twee lagen funderingsplanken van eikenhout en beukenhout. Deze muur vervangt langs de westgracht de oudere muur ten zuiden van de traptoren. Uit de prent van Roelant Roghman blijkt uit de knikken in de kap in de grote zaal achter de traptoren dat in de nieuwe constructie elementen van de oudere bouwwerken zijn opgenomen en geïntegreerd. De hoge ligging van de ramen ten opzichte van de dakgoot in de grote zaal nabij de traptoren geeft aan dat daar het dak zal zijn verlaagd (afbeelding 12).

Aan de hand van de prenten van Roghman en de opgegraven funderingen van de buitenmuren kunnen de meeste gebouwen op de hoofdburcht worden gereconstrueerd. Tegen de westzijde van de woontoren was een keuken in de slotgracht uitgebouwd. Een houten constructie-onderdeel van de keuken-fundering leverde een kapdatum van de boom op van 1636 of daarna. Dit betekent dat de keuken gebouwd zal zijn tussen 1636 en 1646 toen Roghman de Keenenburg tekende. Achter de oudste kern van de vergrote woontoren/zaalbouw stond een grote zaal langs de westmuur. Langs de zuidmuur stond een veel lager gebouw met uitsluitend een zolder waarin een boothuis was ingebouwd met open verbinding naar de gracht. Afgaande op het afval dat in de grachten is aangetroffen, waren hier onder meer een keuken en verblijven voor het personeel ondergebracht. Op zowel de zuidwesthoek als de noord-oosthoek stonden bescheiden hoektorens, waarvan de zuidwesttoren in de jaren '90 is gereconstrueerd. Langs de oostmuur stond wel een (tuin)muur en was er een brug in het midden die liep naar de voormalige voorburcht die in de 17^e en 18^e eeuw als moestuin werd gebruikt.⁵⁵ Aan de noordelijke slotgracht was een poortgebouw aanwezig die uitsprong in de slotgracht met een ophaalbrug ervoor die op zijn beurt een verbinding vormde met de 17^e-eeuwse voorburcht.

Een ander onderdeel van de Keenenburg is de 15^e-eeuwse voorburcht (afbeelding 11). Deze lag ten oosten van de hoofdburcht en was daarmee verbonden met een brug die in de 17^e eeuw is vervangen door een nieuwe brug naar de tuin die op de plek van de oude voorburcht was aangelegd. Omdat

⁵⁵ Zie vermelding 'keuken thuijn' kaart Dirck van Tol 1696. (Graveland 2015, 59).

Afbeelding 12: gezicht op de Keenenburg vanuit het zuidwesten, getekend door Roelant Roghman in 1646-47, met uitzicht op de zaalbouw, de zuidwesttoren op de voorgrond, de zuidmuur met het boothuis en de zuid-oosttoren en de uitgebouwde keuken aan de noordwestkant.

deze voorburcht buiten het plangebied valt, blijft deze hier buiten beschouwing.

Van de opgravingen is tot dusverre alleen een voorlopig verslag gemaakt, in afwachting van de definitieve uitwerking van het vondstmateriaal.⁵⁶ De uitwerking van het vondstmateriaal vindt momenteel plaats, waardoor mogelijk nog enkele interpretaties over bouwfasen kunnen gaan verschuiven. Er zijn derhalve ook nog geen definitieve overzichtstekeningen bekend.

⁵⁶ Bult et al. 1990.

3 Archeologische verwachting en aanbevelingen

3.1 Gespecificeerde archeologische verwachting

3.1.1 Archeologische verwachting

IJzertijd

In het zuiden van de Kerkpolder zijn vondsten gedaan die dateren uit de Late IJzertijd. Deze zijn aangetroffen op geoxideerd veen.⁵⁷ De kans dat er ook sporen en vondsten zullen worden aangetroffen binnen het plangebied is gering. Eventueel aanwezige bewoningssporen zullen door de geul van de Gantel Laag zijn opgeruimd.

Romeinse tijd

In het plangebied kunnen zich resten uit de Romeinse tijd bevinden. De kans is echter groot dat de sporen uit deze periode door jongere sporen zijn verstoord. De sporen zijn vooral te verwachten in de noordelijke helft van het plangebied buiten de kasteelgracht.

Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd

Het plangebied bevat met zekerheid de resten van het kasteel Keenenburg en zijn eventuele voorganger, alsmede van de periferie van de voorburch van na 1573. Het belang van dit onderzoek zit in de mogelijkheid om de ontwikkeling van een gewone boerenhoeve via een begraven hofstad tot een kasteel te kunnen bestuderen, daarbij vast te stellen wanneer deze overgangen hebben plaatsgevonden en hoe de morfologie en de sociale en economische aspecten van deze verschillende bewoningsfasen er heeft uitgezien.

Pre-kasteelfase (10^e -14^e eeuw): huis met erf, perceelssloten en mestkuilen

Uit de periode van de 10^e tot en met de 14^e eeuw zijn sporen van behuizing, erfgreppels en kuilen gevuld met mest en huisvuil te verwachten. Het huisvuil in het bijzonder levert veel informatie op over de middeleeuwse bewoners langs de Gaag; over de voedselconsumptie, sociale status, uitgevoerde ambachten etc. De oudste sporen kunnen terug gaan tot aanvang van de ontginning, tweede helft 10^e eeuw en 11^e eeuw. Vanaf de late 12^e eeuw kan er sprake zijn van een begraven hofstad. Deze lijkt een overgang te vormen naar het uiteindelijke kasteel Keenenburg, dat rond 1400 werd gebouwd. De sporen zijn te verwachten in de noordelijke helft van het plangebied buiten de kasteelgracht.

15^e-16^e eeuw: hoofdburcht van het kasteel, eventueel de achterzijde van de erven behorend bij bewoning langs de Gaag.

Onduidelijk is of er in de kasteelfase tot 1573 nog bebouwing langs de zuidkant van de Gaag en binnen de plangrens in het noorden van het plangebied aanwezig is geweest. Indien hier nog bebouwing aanwezig was, kunnen in deze periode op de achtererven diverse bijgebouwen en afvalkuilen hebben gelegen. Mogelijk waren de erven al grotendeels ingericht als tuin.

De hoofdburcht werd bewoond door adellijke families. De fundering van hun behuizing op de hoofdburcht is eerder onderzocht en in kaart gebracht, met

⁵⁷ Van Londen 2006, 59.

uitzondering van de grond binnen de oudste woontoren en het gebied ten oosten hiervan. Afval dat zij in de grachten hebben gegoooid, is uit de gracht verwijderd tijdens het uitdiepen van de gracht in de 17^e eeuw. Van de periode vóór circa 1600 is derhalve in de slotgracht weinig informatie te verwachten. Het materiaal dat daarbij werd opgebaggerd kan in afvalkuilen rondom de buitenzijde van de slotgracht zijn gededponeerd. Het onderzoek hiernaar kan informatie opleveren over de materiële cultuur van de elite die in de 15^e en 16^e eeuw op het kasteelterrein was gehuisvest.

17^e-18^e eeuw: hoofdburcht van het kasteel, kasteelgracht en het achtererf van de voorburcht.

De hoofdburcht werd aan het einde van de 16^e eeuw hersteld en bewoond door adellijke families. De fundering van hun behuizing op de hoofdburcht is eerder onderzocht en in kaart gebracht. Afval dat zij in de grachten hebben gegoooid, is grotendeels in de grachtvulling bewaard gebleven en kan informatie opleveren over de materiële cultuur van de elite die in de 17^e en 18^e eeuw op het kasteelterrein was gehuisvest.

In het noorden van het plangebied kan in deze periode het achtererf van de 16^e en 17^e- eeuwse voorburcht van de Keenenburg worden verwacht. Op de achtererven kunnen diverse bijgebouwen en afvalkuilen worden aangetroffen. Het materiaal dat in afvalkuilen werd gegoooid, kan informatie opleveren over de materiële cultuur van de pachters die bij het kasteel de agrarische bedrijfsvoering verrichten. Was deze bedrijfsvoering geheel gericht op de voorziening van de elite op de hoofdburcht en week deze daarmee af van een gewoon boerenbedrijf is een interessante vraagstelling waarna nog weinig onderzoek in Nederland is verricht. Mogelijk was het erf deels ingericht als (moes)tuin.

3.1.2 Conservering van de archeologische resten

Sporen en structuren

Bij het opbrengen van ophooglagen in de loop van de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd werden de resten van de voorgaande bebouwing afgedekt door een laag grond waarop nieuwe bebouwing werd neergezet. Doordat dit herhaaldelijk gebeurde, bestaat de bodem in de bebouwde kom van Schipluiden nu uit een opéénstapeling van ophooglagen met daartussen de oude loopniveaus met de archeologische resten van de vroegere bewoning. De resten van funderingen, kelders, putten en grondsporen zijn vaak zeer goed bewaard gebleven door de diepte waarop ze nu liggen, met een bovenkant van het muurwerk op 212 cm beneden NAP. Het pakket aan ophogingslagen in het plangebied heeft een dikte van tenminste 80 cm, zodat rekening moet worden gehouden met goed bewaard gebleven structuren en sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

Anders is het voor de sporen uit de Romeinse tijd. Deze zijn waarschijnlijk deels vergraven of verstoord geraakt door latere activiteiten die samenhangen met de bewoning langs de Singel en de Keenenburgerweg. Sporen uit de IJzer-tijd worden niet verwacht of zijn grotendeels verspoeld.

Vondstmateriaal

Het vondstmateriaal kan bestaan uit vondsten van anorganisch en organisch materiaal.

De anorganische materialen zijn aardewerk, glas, keramisch bouwma-teriaal, natuursteen en metaal. De conservering van aardewerk, keramisch bouwma-teriaal en natuursteen is vrijwel altijd goed. Glas kan worden aangetast door glascorrosie vanaf het moment dat het wordt blootgesteld aan de lucht.

Dit proces van verval kan niet worden gestopt. De conservering van metaalvondsten is sterk afhankelijk van de metaalsoort, de vochtigheid en de zuurgraad van de bodem. De vondsten kunnen in een staat van geheel gaaf tot vrijwel volledig gecorrodeerd zijn.

Door de hoge grondwaterstand en de luchtafsluitende kleiige bodem is de diepere ondergrond van Schipluiden ideaal voor de conservering van vondsten van organische materialen. Dit geldt voor gebruiksvoorwerpen van hout, leer, been, textiel en papier/perkament. Dergelijke vondsten kunnen vergaan, zodra ze aan de lucht worden blootgesteld, zodat ze op de juiste wijze moeten worden geborgen en behandeld.

Naast houten voorwerpen kunnen ook houten constructies, bijvoorbeeld in de kasteelgracht, worden aangetroffen. Dergelijke constructies zijn vaak te groot om te bergen, maar kunnen wel bemonsterd worden voor het bepalen van de houtsoort en voor het bepalen van een dendrochronologische datering of eventueel een I4-C datering.

Plantenzaden en dierenbotten kunnen veel informatie opleveren over de voeding, gewassen en huisdieren in het verleden. Voor het verzamelen van plantenzaden worden grondmonsters genomen en uitgezeefd. Het verzamelen van botmateriaal gebeurt deels handmatig (voor grote botten) en deels door middel van grondmonsters voor de kleinere botten van vis en gevogelte.

Voor vondsten uit de IJzertijd en de Romeinse tijd moet er rekening mee worden gehouden dat deze zeer waarschijnlijk in een verspoelde context voorkomen of zijn verspit door latere bodemactiviteiten.

3.1.3 Aanwezigheid van archeologie binnen plangebied

De archeologische resten zijn te verwachten vanaf een diepte van 2 m beneden NAP. Op basis van het reeds uitgevoerde onderzoek naar de Keenenburg reikten de diepste sporen tot 3,8 m beneden NAP, met uitzondering van één van de waterputten die tot 8 m beneden NAP reikte.

3.1.4 Verstoring van de archeologie door jongere bodemingrepen

Het noordelijke deel van het plangebied is in de laatste twee eeuwen niet bebouwd geweest, zodat aangenomen kan worden dat het bodemarchief hier nog grotendeels intact is.

Iets zuidelijker hebben de laatste 60 jaar kassen gestaan: eerst waren dit kassen waarin groente werd geteeld (kas Van Santen), later is het noordelijke deel van de kas in gebruik geweest voor de verkoop van planten en bloemen. Momenteel wordt er groente geteeld voor de lokale horeca-inrichtingen van Indigo en Op Hodenpijl.

In het middendeel van het plangebied zijn in de jaren '70 en '80 opgravingen naar de hoofdburcht uitgevoerd. Daarbij is het binnenterrein van de hoofdburcht vrijwel vlakdekkend onderzocht, met uitzondering van het interieur van de woontoren. Het terrein van de hoofdburcht is in de jaren '90 in een parkaanleg opgenomen. Op de zuidwestelijke hoektoren en de aansluitende funderingen is het opgaand muurwerk van de toren en een stuk aansluitende muur gereconstrueerd. Ook zijn delen van de slotgracht onderzocht.

Rond de hoofdburcht zijn op de voormalige slotgracht parkeerplaatsen en ontsluitingswegen aangelegd. De verstoring van deze infrastructuur op de archeologische resten is met uitzondering van aangelegde riolering en bekabeling nihil.

Aan de westzijde van het plangebied staat bebouwing (voormalig RABO bankgebouw, woning fam. Geels, het Jeugdhuis en Albert Heijn). Deze zullen circa de bovenste 70 cm van de bodem lokaal hebben verstoord met funderingen, riool, kabels en leidingen.

3.1.5 Waardering

Voor de IJzertijd geldt een lage verwachting op het aantreffen van zowel behoudenswaardige sporen als vondsten vanwege verspoeling. Voor de ondergrond van het plangebied geldt een hoge verwachting voor resten uit de Romeinse tijd in het noordelijke deel van het plangebied. Wel is de kans op het aantreffen van verstoringen van de sporen reëel en ook kunnen vondsten door latere bodemverstoringen uit hun context zijn geraakt. Voor de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd heeft het plangebied een hoge verwachting voor het noordelijke gedeelte van het plangebied. De archeologische sporen kunnen bestaan uit de funderingen van gebouwen behorende bij de latere voorburch van de Keenenburg, putten, mestkuilen, greppels en sloten. Deze archeologische resten kunnen in hoge mate bijdragen aan de kennis over de ontwikkeling van de agrarische bewoning in het begin van de ontginningsperiode tot de bewoning van een begraven hofstede en het middeleeuwse kasteel Keenenburg.

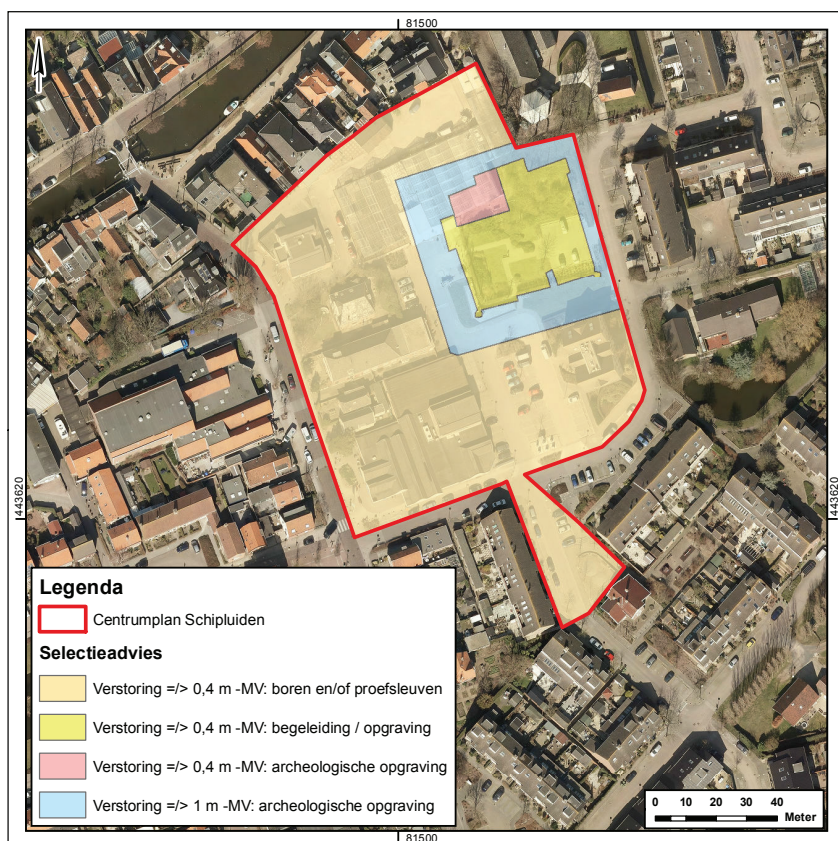
Het kasteelterrein zelf heeft een hoge archeologische waarde en is door de provincie als zodanig opgenomen als een AMK-terrein van hoge archeologische waarde (terrein op Archeologisch Monumenten Kaart).⁵⁸

3.1.6 Advies

Door de verschillen in de archeologische verwachting en de geplande bodemingrepen gelden voor delen van het plangebied verschillende adviezen (afbeelding 13).

Bij de sloop van de achterzijde van het Jeugdhuis en de voormalige RABObank worden de bestaande funderingen verwijderd. Het Jeugdhuis en de RABObank liggen buiten het kasteelterrein, buiten de voorburch en buiten de kasteelgracht.

⁵⁸ Kerkhof et al. 2010, 86-87 afbeelding 27; idem 145-146.

Afbeelding 13: selectieadvies.

Op deze plek kunnen sporen uit de Romeinse tijd en mogelijk uit de pre-kasteelfase (10^e - 14^e eeuw) voorkomen. Bij de sloop van de uitbouw aan de achterzijde van het Jeugdhuis zullen de bestaande funderingen worden verwijderd. Dit betekent dat de bodem tot tenminste 70 cm diepte zal worden verstoord. Het advies is om een verkennend archeologisch booronderzoek uit te voeren bij verstoringen dieper dan 40 cm beneden maaiveld om de mate van verstoring van de bodem voorafgaand aan de sloop in kaart te brengen en om vast te stellen of er kans is dat er nog archeologische sporen en vondsten in de ondergrond aanwezig zijn (afbeelding 13, oranje zone). Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek kan het bevoegd gezag beslissen dat er nadere vervolgstappen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg moeten worden genomen, zoals het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek en/of archeologische opgraving.

Grote delen van de hoofdburcht van het kasteel Keenenburg zijn in de vorige eeuw al archeologisch onderzocht. Dit onderzoek spitste zich toe op het documenteren van sporen en vondsten. Daarbij zijn de stenen funderingen vanaf 0,4 m beneden maaiveld in de ondergrond behouden. Bij een eventuele toekomstige sloop hiervan zullen onder deze funderingen nog nieuwe sporen en vondsten tevoorschijn komen. Om deze archeologische waarden op waarde te kunnen schatten wordt geadviseerd om bij verstoringen dieper dan 40 cm beneden maaiveld de ondergrondse sloop archeologisch te begeleiden en daar waar sprake is van nog niet eerder gedocumenteerde sporen en vondsten deze door middel van een archeologische opgraving vast te leggen (afbeelding 13, gele zone). De te volgen strategie dient voorafgaand aan de sloop en het onderzoek te worden vastgelegd in een Programma van Eisen.

Bij de sloop van de kas van Van Santen zullen de funderingen en kasvoeten worden verwijderd. Deze kas ligt ten dele over de woontoren en het aangrenzende terrein ten oosten van de woontoren van het kasteel Keenenburg en over de noordelijke en westelijke slotgracht. Het terrein binnen de woontoren en het aangrenzende gebied ten oosten ervan is nog niet eerder onderzocht. Sloop betekent dat de bodem tot een diepte van ongeveer 70 cm diep wordt verstoord door het verwijderen van de kasvoeten en wanden. Deze hebben slechts een geringe verstoring aan de archeologie in de bodem aangericht. Het advies is om bij verstoring dieper dan 40 cm beneden maaiveld vooruitlopend op de ondergrondse sloop het vlak binnen de oudste woontoren en het gebied direct ten oosten ervan te onderzoeken en te documenteren volgens het protocol opgraven (afbeelding 13, roze zone).

Op de plaats van de slotgracht hoeft voor de sloop geen archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd, omdat de archeologische resten zich hier vanaf 200 cm beneden NAP, ruim 1 meter beneden het maaiveld bevinden, ruim onder het niveau van de verstoring (afbeelding 13, blauwe zone).

Op de plek buiten de slotgracht dient na de bovengrondse sloop de bodemopbouw in kaart te worden gebracht door middel van een verkennend booronderzoek om de diepte van de reeds aanwezige verstoringen te bepalen en om vast te stellen of er kans is dat er nog archeologische sporen en vondsten in de ondergrond aanwezig zijn.

De nieuwbouw is voorzien buiten het hoofdburchtterrein van de Keenenburg. Een deel van de bebouwing zal zich uitstrekken op de locatie van de voormalige slotgracht van het kasteel. Hier kunnen nog belangrijke archeologische vondsten in aanwezig zijn. Deze voorwerpen liggen op een diepte vanaf ongeveer 200 cm beneden NAP. Het advies is om bij verstoring van de bodem met meer dan 1 meter beneden maaiveld op de locatie van de slotgracht als gevolg van de nieuwbouw de stukken slotgracht die worden verstoord te

onderzoeken en te documenteren volgens het protocol opgraven.

Een ander deel van de voorziene woningbouw strekt zich uit over de voormalige 17^e en 18^e-eeuwse voorburcht van het kasteel en het gebied ernaast. Hier kunnen zowel sporen worden verwacht uit de Romeinse tijd, de pre-kasteelfase (10^e -14^e eeuw) als van de voorburcht. Deze sporen kunnen voorkomen vanaf 40 cm beneden maaiveld (60 cm beneden NAP).

Het advies is om ter plaatse van de nieuwbouw voorafgaand aan de bodemgrepen dieper dan 0,4 m beneden maaiveld (0,60 m beneden NAP) eerst een inventariserend booronderzoek uit te voeren om te bepalen of en tot welk niveau de bodem is verstoord en of er kans aanwezig is om archeologische sporen en vondsten aan te treffen (afbeelding 13, oranje zone).

Inventariserend booronderzoek kan in vele gevallen niet uitsluiten dat er daadwerkelijk geen archeologie aanwezig is. In dat geval kan vanwege de hoge verwachting in het plangebied een archeologisch proefsleuvenonderzoek noodzakelijk zijn om vast te stellen of daadwerkelijk archeologische resten aanwezig zijn en om deze resten te waarderen. Op basis van dit onderzoek kan ook een inschatting worden gemaakt van de aard en omvang van een eventueel vervolgonderzoek.

3.2 Aanbevelingen

Voor het hoofdburchtterrein bestaan ideeën om het kasteel te visualiseren. Daarbij worden hier een paar randvoorwaarden meegegeven vanuit bescherming van de nog aanwezige archeologische waarden die van belang zijn bij het realiseren van de visualisatie.

1. Muren dienen afgedekt te blijven door voldoende grond om aantasting door vorstwerking in de grond te voorkomen.
2. Indien het beloop van de ommuring wordt gevisualiseerd, dan kan daarvoor niet de originele funderingen worden gebruikt. Herstel van het muurwerk dient te gebeuren met nieuw materiaal, eventueel baksteen, waarbij er een duidelijke scheiding wordt aangebracht tussen het oude funderingswerk en de nieuw op te metselen muren.
3. De contouren van de gebouwen op de hoofdburcht kunnen op verschillende wijzen in beeld worden gebracht. Daarbij verdient het ophogen van het maaiveld ter plekke van gebouwen de voorkeur boven het verlagen van het huidige maaiveld op de hoofburcht.
4. Het verlagen van het maaiveld ter plekke van de voormalige slotgracht met enige decimeters is geen bezwaar, mits er een talud van een meter rond om de buitenzijde van de oorspronkelijke fundering wordt aangehouden ter bescherming van het muurwerk tegen vorstschade.

Gebruikte afkortingen

DAR	Delftse Archeologische Rapporten
NAR	Nederlandse Archeologische Rapporten

Bronnen

Nationaal Archief Den Haag, 't Tweede witte Register.
Nationaal Archief Den Haag, Graven van Holland.
Nationaal Archief Den Haag, Kaartboek Abdij van Loosduinen.
Rijksarchief Utrecht, archief van het Domkappittel.

Literatuur

- Adrichem, M.C.M. van, 1968: Waar nu tomaten en komkommers groeien, stond eens de Kenenburg, in: *Jaarverslag 1968 van het Genootschap Oud-Westland gevestigd te Naaldwijk*, 9-25.
- Buitenhuis, A., & J.A. van den Hurk, 1971: Midden-Delfland. Bodemgebruik en bodemgeschiktheid. *Stiboka rapport 818*.
- Bult, E.J., 1983: Midden-Delfland, een archeologische kartering; Inventarisatie, waardering en bewoningsgeschiedenis, *NAR 2*.
- Bult, E.J., 1986: Ontginning en bewoning ten noorden van de Maasmond en de landschappelijke veranderingen die daarbij optraden, in: *Rotterdam Papers V. Landschap en bewoning rond de mondingen van Rijn, Maas en Schelde. A contribution to prehistoric, roman and medieval archaeology*, 115-136.
- Bult, E.J. & J.-M. Groen, 2005: Het plangebied 'Blokterterrein' ten zuiden van het centrum van de gemeente Delft. Een archeologisch Inventariserend Veldonderzoek, *DAR 55*.
- Bult, E.J., 2014: De Hof van Delft, in: *Graven in Holland. De hoven van de Hollandse graven tot het eind van de 13^e eeuw in vergelijkend perspectief* (Westerheem Special 3), 126-159.
- Bult, E.J., A. de Haan, W.A.M. Hessing & J.W. Moerman, 1990: Het archeologisch onderzoek van de Kenenburg. Een voorlopig verslag naar aanleiding van de opgravingen in 1989, in: *Bulletin K.N.O.B.*, jrg.89, nr 5, 2-11.
- Bult E.J., & J.W. Moerman, 1979: Opgraving de Keenenburg 1978, in: *Midden-Delfkrant 3^e jrg.no.1*, 1-5.
- Bult, E.J. & B. Penning 2010: Keenenburg III. Een Inventariserend Veldonderzoek middels proefsleuven in Schipluiden (gemeente Midden-Delfland), *DAR 98*.
- Flamman, J.Ph. & H. van Londen, 1998: *Een laat-middeleeuws terpje in de Kerkpolder, gemeente Schipluiden. Archeologisch onderzoek naar vindplaats MD 3.15*, Intern rapport Instituut voor Prae-en Protohistorie.
- Graveland, R., 2015: Cornelis de Jonge van Ellemeet, in: H. Groenendaal, J. Moerman & F. van Ooststroom, *Historisch Jaarboek Schipluiden 2014*, Vlaardingen.

- Hallewas, D.P. & J.F. van Regteren Altena, 1980: Bewoningsgeschiedenis en landschapontwikkeling rond de Maasmond, in: A. Verhulst & M.K.E. Gottschalk (red.) *Transgressies en occupatiegeschiedenis in de kustgebieden van Nederland en België*, 155-207.
- Heinsbroek, P., 1998: *Geologische waarnemingen bij de aanleg van singels in de Kerkpolder, ten oosten van Schipluiden, mei – juli 1997*.
- Henderikx, P.A., 1987: De beneden-delta van Rijn en Maas. Landschap en bewoning van de Romeinse tijd tot ca. 1000, *Hollandse Studiën* 19.
- Hoek, C., 1979: Het Sint Maartensrecht bij Delft, in: *Holland* 11, p. 40-45.
- Kerkhof, M., E.J. Bult & B. Penning, 2010: Midden-Delfland. Een archeologische verwachtings-en beleidskaart, *DAR* 100.
- Koch, A.C.F., 1970: *Oorkondeboek van Holland en Zeeland I*.
- Kruikius, N. & J. Kruikius, 1777 (1712): *'t Hooge heemraedschap van Delflant met alle de steden, dorpen en ambachten, Alphen aan den Rijn*.
- Londen, H. van, 1997: *Archeologisch onderzoek van vindplaats 3.01 in de Kerkpolder, gem. Schipluiden*, Intern rapport Instituut voor Prae-en Protohistorie.
- Londen, H. van, 2006: *Midden-Delfland. The Roman Native Landscape Past and Present*, Amsterdam.
- Mastenbroek, T., 1939: *De Groote Kerk te Maassluis*.
- Moerman, J.W., 1976: Opgraving de Kenenburg, in: *De Schip-Hoorn*, jrg. I.
- Moerman, J.W., 1987: *Otto van Egmond, Heer van Kenenburg*, Universiteit van Leiden doctoraalscriptie.
- Moerman, J.W., 2009: Otto van Egmond, heer van Keenenburg, ca. 1522-1586. *Historisch Jaarboek Schipluiden* 2009, 9-37.
- Mulder, E.F.J. de, A.P. Pruijsers & H. Zwaan, 1983: Kwartairgeologie van 's-Gravenhage, in: Mulder, E.F.J. de, *De bodem van 's-Gravenhage, Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 37, 12-43.
- Staalduinen, C.J. van, 1979: *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. blad Rotterdam West (37W)*.
- Sarfati, H., 1979: Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1978, *Holland* jrg. I 1, 313-339.
- Zagwijn, W.H., 1986: *Nederland in het Holoceen*.

Overzicht van afbeeldingen

Afbeelding 1 (blz. 7)
Ligging van het plangebied.

Afbeelding 2 (blz. 9)
Het plangebied geprojecteerd op de beleidskaart van de gemeente Midden-Delfland.

Afbeelding 3 (blz. 12)
Geul- en dekafzettingen van de Gantel Laag en Laag van Poeldijk in en rondom de bebouwde kom van Schipluiden.

Afbeelding 4 (blz. 14)
De ligging van de verschillende ambachten rond Schipluiden geprojecteerd op de Kaart van Kruikius uit 1712 (Naar C. Hoek 1979).

Afbeelding 5 (blz. 17)
Gezicht op de Keenenburg vanuit het noordwesten, getekend door Roelant Roghman in 1646-47, met uitzicht op de zaalbouw, de uitgebouwde keuken en de ingang vanaf het voorburchterrein.

Afbeelding 6 (blz. 18)
Plangebied op kadasterkaart Sint Maartensregt, Zuid-Holland, sectie B, blad A 01, uit 1811-1832.

Afbeelding 7 (blz. 18)
Plangebied met de directe omgeving op de Topografische Kaart van Nederland, blad 37E van 1940.

Afbeelding 8 (blz. 19)
Locaties van de rond het plangebied bekende vindplaatsen geprojecteerd op de geologische kaart met de situatie nabij het oppervlak.

Afbeelding 9 (blz. 21)
Kaart van Kruikius (1712) met daarop aangegeven de ligging van de boerderijplaatsen. Legenda: 1. boerderijplaats met zekerheid aanwezig rond 1200; 2. boerderijplaats waarschijnlijk aanwezig rond 1200.

Afbeelding 10 (blz. 22)
Overzicht van de grondsporen die behoren tot de bewoningsfasen die voorafgaan aan de bouw van het kasteel (12^e tot 14^e eeuw). Legenda: 1. Vaste ondergrond; 2. Natuurlijke geul op het hoofdburchtterrein en perceelgreppels op het voorburchtterrein; 3. Mestkuilen en met mest opgevulde greppels; 4. Overige kuilen; 5. (sub)Recente verstoringen; 6. Funderingen van het latere kasteel.

Afbeelding 11 (blz. 23)
Overzicht van de belangrijkste bouwfases en sporen van de Keenenburg. Legenda: 1. 15e-eeuws muurwerk; 2. Laat 16^e-17^e-eeuws muurwerk; 3. Vloeren; 4. Slotgracht; 5. Waterputten en beerputten op het hoofdburchtterrein; 6. Liggend hout; 7. Palen en 8. Kuilen.

Afbeelding 12 (blz. 24)

Gezicht op de Keenenburg vanuit het zuidwesten, getekend door Roelant Roghman in 1646-47, met uitzicht op de zaalbouw, de zuidwesttoren op de voorgrond, de zuidmuur met het boothuis en de zuidoosttoren en de uitgebouwde keuken aan de noordwestkant.

Afbeelding 13 (blz. 30)

Selectieadvies.

